

İçindekiler

Maddeler

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 1	1
Mir'at-ül Memalik/Bölüm 2	7
Mir'at-ül Memalik/Bölüm 3	13
Mir'at-ül Memalik/Bölüm 4	17

Kaynaklar

Madde Kaynakları ve Emeği Geçenler	22
------------------------------------	----

Madde Lisansları

Lisans	23
--------	----

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 1

../ Bölüm 1 Seydi Ali Reis	Bölüm 2→
-------------------------------	----------

Ülkelerin Aynası demektir. Osmanlı'da ilk seyahatname niteliği taşır

Kitabıma mevcudu yokluktan vücuda getirilen Allahü azîmüşşânın adıyla başlıyorum.

Yaratıp âlemi Hak verdi şeref Cümleden âdemi kıldı eşref Hakk'ı ey dil arayıp seyyah ol Mâ'rifet bahrine var mellâh ol

Sonra, âlemlerin mahabbeti uğruna yaratıldığı peygamberimizin kutlu ismini anıyorum.

Eyledi nefis bizi gark-ı günâh Kıl şefâ'at, ede rahmet Allah Himmet et rûz-i haşır'dâ yârin Yüzümüz ak ola olmaya siyah

İslâm padişahına dua etmek de her mü'min için lâzım ve vaciptir. Bilhassa cihanın sultanlarının sultânı, zemin ve zamanın hakanı, şevkette İskender'e, haşmette Feridun'a, adalette Nûşîrevân'a, himmette Hâtem'e, savlette Kayser'e, devlette Dârâ'ya benzeyen, zamanımızın sâhib - kıranı, Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ın ömrünü Cenâb-ı Hak uzun kılsın, saltanatı kıyamete kadar devam etsin!

Du'âm oldur Şeh-i Rûm'un (1) İlâhî Saadet birle geçsin sâl-ü mâhı Anın ferman - beri hâkaanı Çin'in Mutıy'î Hind-ü Sind'in pâdşâhı

Bu kitabı telif etmemin sebebi

Cihanın hakanı olan Sultan Süleyman Han, İran seferine çıkmak üzere kışı Haleb şehrinde geçiriyorlardı (2). Bu sırada beni ansızın Mısır kapdanlığına (3) tayin buyurdular. Vazifem, Basra limanında bulunan Mısır donanmasını alıp Süveyş limanına getirmektir. Basra'da yatan 15 parça kadirgayı Hind denizlerinden aşırıp Mısır'a götürecektim. İşte bu vazife, büyük bir maceraya sebep oldu ve aklıma bile getirmediğim seyahatlere zemin hazırladı. Bu seyahatleri, «Mîrâtul - Memâlik» adını verdiğim bu kitapta anlattım.

Her kişi ister koya âlemde ad Hayr ile tâ kim kılaalar ânı yâd Sergüzeştim ben dahî zikr ettiğim Bir du'â ile anılmaktır murâd

Yine deryây-ı mihnet eyledi çüş Mevc-i gam başdan aşır etdi hurûş Dehr edip âfkâre kînesini Garka kâsd eldi ten sefinesini

İran seferine çıkmak üzere İstanbul'dan ayrılan Sultan Süleyman Han'ın maiyetlerinde ben de vardım. Bursa Yenişehri'nde iken ramazan bayramı hulul etti. Padişahımızın bayramını tebrik edenler arasında bulundum. Oradan, Orduy-ı Hümâyûn ile beraber Seyitgazi kasabasına geldik. Daha sonra Konya'ya vasıl olduk. Mevlânâ Celâleddin Rûmî Hazretleri'nin türbelerini ziyaret ettik. Oradan Kayseri'ye vardık. Başlıca Şeyh Evhadüddin Kirmanî, Şeyh Burhâneddin Muhakkik, Şeyh Bahâeddin - zade, Şeyh İbrahim Aksarâyî ve Dâvûd-ı Kaysarî türbeleri ziyaret edildi. Haleb'e gelince de Peygamber Dâvûd ve Peygamber Zekerîyâ'nın makamlarına yüz sürdük. Peygamberimizin ashabından Sâd Ensârî ve Saîd Ensârî de Haleb'de gömülüdür. Mübarek Kurban Bayramını, Saâdetlü Padişah Hazretleri ile bu şehirde geçirdik.

Hind kapdanı Pîrî Reis arkadaşım, birkaç yıl önce 30 parça harb gemisiyle Süveyş'ten ayrılmıştı. Bu 30 parça, başlarda, kadirga, kalite ve kalyon nevinden teknelerdi. Pîrî Bey, Kızıldeniz'i cenuba doğru inmeye başladı. Arabistan'da Cidde limanına uğradı. Yemen kıyılarını gezdi. Bâbülmendeb Boğazı'ndan Hind denizlerine çıktı. Umman ülkesinde Maskat kalesi önüne geldi. Kaleyi bir müddetten beri ellerinde bulunduran Portekizlilerden fethetti. Hürmüz Boğazı'na girdi. Boğaz üzerinde bulunan Hürmüz adasındaki Portekizlileri kovdu. Basra'ya vasıl oldu. Basra'ya gelir gelmez, Hindistan'ın Diu limanından kalkan büyük Portekiz donanmasının yolunu kesmek üzere

geldiğini haber aldı. Ağır ganimetle yüklü gemilerini Basra'da bıraktı. Üç parça gemiyle Süveyş'e dönmek üzere acele Basra'dan ayrıldı. Bahreyn adaları civarında bir kadirge karaya vurup parçalandı, iki kadirge ile Süveyş'e döndü. Basra beylerbeyisi Kubad Paşa, bahriye sancak beylerinden Ali Bey'e, Basra limanında yatan donanmayı Süveyş'e götürmesini teklif ettiyse de Ali Bey, bu tehlikeli vazifeyi kabul etmedi ve karadan Kahire'ye gitti. Bunun üzerine donanma, Basra'da kaldı ve ekseri gemiler bakımsızlığa uğradı. Bu durum İstanbul'a bildirilince Dîvân-ı Hümâyûn, Basra Körfezi üzerinde Katıfy sancak beyi olup yeni bir vazife almak üzere Basra'da bekleyen derya beylerinden Murad Reis'e, donanmayı Süveyş'e getirmek emrini verdi.

Murad Reis, bir kadirge, iki barça ve beş kalyonu Basra'da bıraktı. Bir kadirge da Basra'da yatarken kaza yangınıyla mahvolmuştu. Geri kalan 15 kadirge ve 2 barça, Murad Reis'in idaresinde Basra'dan ayrıldı. Ancak Hürmüz Boğazı'ndan Hind denizlerine çıkılırken büyük Portekiz donanması bastırdı. Kaptanlardan Süleyman ve Receb Reisler - ki gayetle değerli denizcilerdi - şehit düştü. Gemileri ve topları zarar gören, efradından birçoğu yaralanan Murad Bey, İran'ın Lâristan kıyılarına geldi. Bir gemisini de Portekiz kâfirine kaptırdı, Basra'ya döndü. Bu vaziyette Süveyş'e gidemeyeceğini Basra beylerbeyisi olan paşaya bildirdi.

Ben, denizci bir ailenin çocuğuyum. Padişahımız Sultan Süleyman Han'ı da 30 yıldan fazla bir zamandan beri tanıyordum. Rodos fethinde, gemide beraber maiyetlerinde bulunmak şerefini kazanmıştım (4). Bilhassa Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında yıllarca gezdim ve tecrübemi arttırdım. Riyaziyeye dair birkaç eser de telif ettim. Gerek baba, gerek ana tarafım denizcidir, İstanbul'un Fethi'nden beri Galata tersanesi kethudâlığı (5) benim büyük babalarımın ve babamın elindeydi. Haleb'de iken Sultan Süleyman Han, Basra'da yatan gemilerin hâlinde bahsederken, bu vazifeyi bana vermek istedi. Fermanlarını alır almaz, 961 yılının ilk günü olan 1 muharremde (6) Haleb'den Basra'ya doğru hareket ettim. Fırat'ı geçip Urfa şehrine geldim. Makam-ı İbrahim'e yüz sürdüm. Nusaybin yoluyla Musul'a vardım. Yunus Nebî, Circîs Nebî ve diğer makamları ziyaret ettim. Tekrît'e, oradan Sâmerây'a uğradım, imam Hâdî ve imam Askerî'nin türbelerine vardım. Bağdad'a vâsıl oldum.

Yûşâ Nebî'yi, İmâm-ı âzam Ebû-Hanîfe'yi, imam Musa Kâzım'ı, imam Muhammed Takıyy'i, Şeyh Abdülkadir Geylânî'yi, Cüneyd Bağdâdî'yi, Mâruf Kerhî'yi, Şeyh Şiblî'yi, Serî'i Sakatî'yi, Hallâc-ı Mansûr'u, Behlûl Dîvâne'yi, Şeyh Şihâbüddin Sühreverdi'yi ve diğer din büyüklerini ziyaret ettim. Dicle'den sonra bir defa daha Fırat'ı geçtim. Kerbelâ'ya vardım. Seyyidü's-Sühedâ Hazret-i Hüseyin'in makamına yüz sürdüm. Çöl yoluyla Necef'e geldim. Hazret-i Ali'yi ziyaret edip Kûfe'ye vardım. Zülkifl Nebî ve Harun'un makamlarını ziyaret ettim. Tekrar Fırat'ı geçip Hille'ye geldim, imam Muhammed Mehdî'nin, Hazret-i Ali'nin kardeşi Akıyl'in makamlarını gezdim. Gene Fırat'ı bir köprüden geçtim. Bağdad'a döndüm. Gemiye binip Dicle üzerinden Basra yolunu tuttum. Medâin harabelerinde Tak-ı Kısra'yı ve Kasr-ı Şâh'ı gördüm. Amare ve Vasıt yoluyla Şattularab'a girdim. Safer ayının son günü Basra'ya vâsıl oldum (7).

Basra'da gördüklerim

Ertesi gün, Basra beylerbeyisi (8) Mustafa Paşa'yı ziyaret ettim. Padişahın fermanını gösterince, limanda yatan 15 parça kadirgayı bana teslim etti. Mümkün olan onarmaları yapıp tekneleri kalafatladım.

Kapdanlarla görüşüp tanıştım. Bunları yapmak ve mevsim rüzgârlarını beklemek için 5 ay Basra'da kaldım.

Bu arada Basra'da yatan büyükleri, Hasan Basrî'yi, Talha'yı, Zübeyr'i, Enes bin Mâlik'i, Abdurrahman bin Avf'ı, Mescid-i Ali'yi ziyaret ettim. Bu sırada kötü bir rüya gördüm. Fakat levendlerimin manevî kuvvetini kırmamak için rüyayı kimseye anlatmadım. Gerçekten Mustafa Paşa, Hüveyze kalesini fethetmek için sefere çıktı. Beş kadirge ile ben de beraber gittim. Ancak kale alınamadı ve 100'den fazla yarar levendim şehid oldu. Bir yandan da gördüğüm rüyanın bu vak'a ile gerçekleştiğini sandım ama, öyle değilmiş. Daha çok çekeceğim varmış.

Olacak nesne olur çâr-u nâ-çâr Gerek sen gönünü pek tut gerek dar (9)

Şerif adında birisini, Hürmüz Boğazı'na kadar gönderip keşfettirdim. Birkaç parça Portekiz gemisinden başka bir şey olmadığı, büyük Portekiz donanmasının çok uzaklarda bulunduğu haberini getirdi. Bunun üzerine Mustafa Paşa'ya veda ettim ve kapitanlara hareket emrini verdim.

Diyar-ı Hürmüz'de vakı' olan havadisi beyan eder

Şabân ayının ilk günü Basra'dan ayrıldım (10). Şattu'l-Arab üzerinde Abadan limanından Basra Körfezi'ne çıktım. Fars kıyılarından ilerledikten sonra körfezi garbe doğru geçip Lahsâ kıyılarına ve Katıyf limanına geldim. Oradan Bahreyn adalarına vardım. Katıyf ve Bahreyn sancak beyi Murad Reis'le görüştim. Portekiz donanmasının Umman Denizi'nden uzak olduğunu söyledi. Bahreyn adalarında deniz gayetle sığdır ve derya altında tatlı su kaynakları vardır. Dalgıçlar, tulumlarla dalıp bu tatlı suyu doldururlar. Murad Reis bana da ikram etti. Gayetle lâtif ve soğuk bir su idi. Zaten bu adalara Arapça'da «Bahreyn» yani «iki derya» denmesine sebep, derya altında başka bir derya hâlinde tatlı su kaynamasıdır. Oradan şimdi «Kays Adası» denen eski adıyla “Hürmüz Adası”na vasıl oldum.

Nihayet Hürmüz Boğazı'nı geçip Basra Körfezi'nden çıktım. Rehberim Şerif'i, eline bir mektup vererek Basra'ya geri gönderdim; Mustafa Paşa'ya, Hürmüz Boğazı'nı selâmetle geçtiğimizi yazdım. Ramazanın 10. günü (11) uzaktan Portekiz kâfirinin 4 karaka, 3 kalyon, 6 karavele, 12 çekdiriden ibaret 25 parça donanması gözüktü. Büyük ve bakımlı teknelerdi. Tenteleri fora ettirip demir aldırđım. Toplan atışa hazırlattım. Hazret-i Hakk'ın inayetine sığınıp bizim iki mislimiz olan düşmanla muharebeye karar verdim. Sancakları açtırdım. Gülbank çekilip top ve tüfek ateşi başladı. Bir düşman kalyonuna top güllesi dokunup helak oldu; deryanın dibini boyladı.

Gaalibâ görmedi çesm-î encüm Bu kadar hâdise-î uzmâyı Bilmezim kim nice tâ'bîr edeyim Sana bu vâkı'a-î kübrâyı (12)

Muharebe yatsı zamanına dek sürdü. Muhkem ceng oldu. Fenerler yakıldı. Kâfir amirali yaklaşan gecedeki korktu. Hürmüz canibine doğru firara başladı. Gece kuvvetli rüzgâr çıktı. Sahili takip ediyordum. Yolumuza revân olduk. Birkaç gün sonra Umman ülkesinin limanlarından Sohâr'a vardık. Mübarek ramazanın 26. günü -ki Kadir Gecesi'dir- (13) alessheher Maskat limanı görüldü. Limanda Portekiz kâfirinin 12 barça ve 22 çekdiriden ibaret 34 parçalık donanması yatıyordu. Düşman, iki mislimizden fazlaydı. Bundan cesaret alıp yelkenlerini de açarak, çala kürek üzerimize gelmeye başladı. Başlarında Gorna Dürek oğlu Kuvve vardı ki, Portekiz kâfirinin gayet namlı bir amirali idi. Babası, Portekiz'in bütün Hind denizleri için kral naibi idi. Dehşetli bir top, tüfek ve ok atışı başladı. Bazı gemiler birbirine yanaşıp kılıç kılıca vuruşma da oldu. Bir kadirgam, kumbara ile yanıp battı.

Taşları güllükleri kim yağdırır Her biri deryada döküntü olur (14)

Ancak kadirgamı batıran kâfir barçasını da ben yakıp batırdım. Sonra kâfirin 5 kadirga ve 5 barçasını daha batırdım. Bir barçası da ağır yara alıp kaçarken battı. Bu suretle 34 kâfir gemisinin 12'si helak oldu.

Ancak benim gemilerim de çeşitli yaralar aldı ve pek çok şehit verdim, îki tarafın forsaında kürek çekmeye takat kalmadı. Topçuların tâkatları tak oldu. Kadirgaların sandalları ve demirleri, daha iyi hareket edebilmek için kasten deryâya bırakıldı. Kaptanlarımdan Alemşâh Reis ve Kara Mustafa ve Kalafat Memi ve Mustafa Bey ile 200 levend şehit düştü. Kürekçilerden çoğu öldü, yaralandı veya sahile can attı. Kâfir donanmasında da vaziyet aynıydı. Netice alamayacağımız için, birbirimizden uzaklaştık. Ben, Umman sahillerinden kürekçi yazmaya çalıştım. Yerli Araplardan gemilerimi tamir için hayli yardım gördüm. Muharebe bittiği zaman derya yüzü, merhum Barbaros Hayreddin Paşa ile Andrea Doria'ya karşı yaptığımız Preveze cenginde (15) olduğu gibi, insan ve gemi leşleriyle dolmuştu. Şimale doğru Umman Denizi'nde yol almaya başladım, İran'ın Mekrân kıyılarına yaklaşıyordum. Bin türlü belâ ve mihnetle sahile eriştim. Bender-i Şehbâ limanına girdim. Kadirgalarım da bir yudum içecek su kalmamıştı. Hemen karaya su aramaya çıktım. Bol su yüklendim. Levendlerim taze can buldular. Kurban Bayramı'nı bu limanda oldukça neş'e ile idrâk ettik (16).

Oradan Belûcistan kıyısında “Givâder” nam bendere geldik. Belûçlar'ın hükümdarı Melik Dînâr oğlu Melik Celâleddin idi. Givâder valisi kadirgama gelip Saâdetlü Padişah Hazretleri'ne hükümdarının tazimlerini bildirdi. Osmanlı donanması Hürmüz Boğazı'ndan her çıkışta Belûcistan Meliki, 50 - 60 kayık dolusu erzak gönderip Cihan Padişahı'na kulluk arz ederdi. Hemen Givâder limanına girdiğimi Melik'e bir mektupla bildirdim. Yarar kılavuzlar ve erzak gönderip Saâdetlü Padişah Hazretleri'ne itaat ve inkıyâd üzere olduğunu gösterdi.

Diyar-ı Hind'de vakı' olan havadisi beyan eder

Givâder'den ayrılıp Hind Okyanusu'na çıktım. Yemen yoluyla Mısır'a gitmek için müsait rüzgâr bekliyordum. Umman kıyılarına yeniden yaklaşmışım ki "tûfân-ı fil" denen müthiş kasırğa koptu. Kasırğanın esiri olup sürüklenmeye başladık.

Bir bahre düştü keşti-î dil yok kenâre hiç Bir bâdbûni rast değil rûzgâre hiç (17)

Rüzgâr kafiyen göz açtırmıyordu. Atlas Okyanusu'nda olan fırtınalar, bunun yanında bir zerre bile değildi. Dağlar gibi dalgalar kadirgaları aşır geçiyordu. Gündüzler geceden fark edilmiyor, tekneler gayetle zebûn oluyordu. Güvertedeki eşya deryaya dökülüyordu. Allah'ın kazasına rıza gösterip rüzgâra tâbi olduk.

Düşme engîn-i gama fırtına çokdur savulur Sâkin-î fülk-i rızâ ol görününce koralalar

Ey gönül gel düşme gam girdabına deryâ-dil ol Bir-iki gün olsun savursun böyle kalmaz rüzgâr

Bu minval üzere 10 gün miktarı sürüklendik. Korkunç med ve cezirler yapan deryanın rengi beyaza maildi. Derya üzerinde yılan balıklan, dev gibi kaplumbağalar yüzüyordu. Karaya yakın olduğumuz anlaşılıştı.

Filhakika Sind sahilleri göründü. Amma kıyıya yanaşmak gayetle tehlikeliydi. Beş kulaç su bile yoktu. Nihayet Allah'ın inayetiyle cezir zamanı erişti, rüzgâr dindi. Münasip bir yer bulup sahile yaklaştık. Ertesi sabah mayna edip kıyıya çıktık. Sind sahillerini cenuba doğru inip Gucarât ülkesinde Diyu benderi Önünde gözüktük. Ancak burası, Portekiz kâfirinin Hindistan sahillerinde elinde tuttuğu birkaç limandan biriydi. Fazla yaklaşımdan havf ettim; zira kaleden top ateşi açabilirlerdi. Rüzgâr gittikçe arttı. Gemilerin dümenleri zapt edilemez hâle geldi. Güverte üzerinde adam duramaz, kadirgaların bir ucundan öbür ucuna gitmek mümkün olamaz vaziyetteydik. Güya Kıyâmet'ten bir gündü. Kamaralarda oturamıyor, ambara iniyorduk. Sahil çok yakın olduğu için karaya vurmaktan korkuyordum. Sık sık önümüze döküntüler çıkıyor, çarpmamak için büyük gayret sarf ediyorduk. Hepimiz sıcaktan üryan denecek kılıktaydık. Levendlerin kimi varil, kimi tulum hazırlayıp birbirleriyle helâlleşiyorlar, bu vaziyet gözlerimi yaşırtıyordu. Kadirgamda birkaç kölem vardı. Hepsini âzâd edip helâlleştim. Bu hengâmeden kurtulursam, fakirlere 100 filori bağışlamayı (18) adadım. Dümenleri kırılan kadirgalar vardı. Teknelerde çatlaklar olup su alıyorlardı. Gucarât kıyılarında Demen limanına yaklaşıyorduk, iki mil miktarı yaklaşınca hikmet-i Huda hava açıldı. Rüzgâr dindi. Ancak şiddetli yağmur yağıyordu. Zira Hind diyarının yağmur mevsimiydi. Kadirgalarımın hâli perişandı. Çoğunun hareket edebilmesi için, uzun boylu onarılmaya ihtiyacı vardı. Çok malzeme kaybetmiştik. Pusula ve saatlerimizin bir kısmı işlemez haldeydi. Ancak ümidimi kesmiş değildim.

Af tabî doğa devlet güneşi bir gün ola Hak T a âlâ kulunu kahr ile daim kıramaz (19)

Tek tesellim, levendlerimden hiçbirini kaybetmeksizin, bu vartayı atlatmış olmamızdı.

Diyar-ı Gucarât'da vakı' olan ahvalı beyan eder

Helak olan kadirgaların toplarını çıkardım. Gucarât şahı Sultan Ahmed'in Demen valisi Melik Esed'e teslim ettim. Gucarât Şahı, Saâdetlü Padişah Hazret-leri'ne inkıyâd ve itaat üzere olduğunu bildirdi. Portekiz kâfirini Hind sularından uzaklaştırmak için Sultan Süleyman Han'ın donanma göndermesini rica ediyordu (20). Bu mealde bir mektubu, Cihan Hakanı'na verilmek üzere bana teslim etti. Bu sıralarda Melik Esed, Portekiz donanmasının bizim Demen'e girdiğimizi haber aldığını, üzerime gelmek üzere olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Demen'in az şimalindeki Suret limanına sığınmaya karar verdim. Ancak adamlarımın çoğunu Melik Esed'e bıraktım. Yürüyecek halde olan kadirgalarımı alıp hareket ettim.

"Suyu bardakta" demişler "gemiyi kâğıtta" Bizden evvel bu cihan seyrin eden ehl-i vukuf Â'lem-î berri koyup bahr havasında yılan Bu-Ali (21) işe anın aklına idrâkine yuf (22)

Bin türlü belâ ile Suret limanına vardık. Suret valisi Hamza Ağa geldi. Gucarât sultanı Ahmed Şâh'ın Vezîr-i âzamu Imâdülmülk'ten bir nâme getirmişti. Ezcümle Portekiz kâfirinin beni ve levendlerimi yakalamaya azmettiğini, gafil olmamamızı yazıyordu. Sûret'te halk bizi çok iyi karşıladı. Gemilerimiz bendere girer girmez büyük tezahürat yaptılar. Kayıplarımızdan dolayı bizi teselli ettiler. Filhakika maruz kaldığımız şiddette bir fırtınanın pek uzun

yıllardan beri görülmemiş olduğunu herkes ittifakla beyan etti. Şimdiye kadar Osmanlı ülkesinden Süret limanına hiç bir korsan, yani derya ilminde mahir bir kaptan (23) gelmemiştir. Mercûdur ki, înşâ'Allaahü'r - Rahman, an - karfûbû'z - zaman Vilâyet-i Gucarât, Memâlik-i Osmaniye'ye ilhak olunur. Böylece Hind limanları da küffâr-ı hâksârın elinden halâs olur. Az gayretle bu iş mümkündür. Zira Gucarât sultanlığında dahilî işler Bahâdır Şâh'ın vefatından sonra karmakarışık hâle gelmiştir.

Süret'e gelir gelmez, Portekiz kâfirinin 87 parçadan müteşekkil Hind denizleri donanmasının bizi yakalamak niyetiyle yaklaştığını öğrendim. Bunun üzerine karaya çıktım. Tabyalar kazdırdım. Yerli halktan gönüllüler alıp müdafaaya hazırlandım. Portekizliler karaya çıktı, iki ay müddetle ceng edildi. Ancak teslim olmadık. Bazı anlar helakime ramak kalmıştı. Ancak Cenâb-ı Hak korudu. Gucarât sultanı aleyhinde olan bazı hainler, kâfire yardım ediyorlardı. Hattâ bana yardım eden Müslüman yerli halkı para dağıtarak kandırdılar. Bunların yanımdan ayrılması üzerine vaziyetim büsbütün kötüleşti. Ancak Gucarât Şâh'ının bizzat Süret'e yaklaşması üzerine Portekizliler defolup gittiler. Şah, Süret'e gelmeyip payitahtı olan Ahmedâbâd'a döndü. Ancak gönderdiği asker şehre girdi. Ben de, Süret kalesini müdafaaya eden Hüseyin Ağa da rahat nefes aldık. Zira Hind kıt'ası içine kaçmaktan başka çarem kalmamıştı.

Portekiz kâfiri, beni yakalamaktan gene ümit kesmedi. Hudâvend Han'a elçi gönderip: "Bizim sizinle cengimiz yoktur, maksadımız Mısır Kapdânı'dır" dedi. Ancak Hudâvend Han, bizi teslim etmeyeceğini söyleyip elçiyi savdı. Elçi dönerken, levendlerim pala çalmak istediler; fakat mani oldum.

Hele derd-û belâyâ sabr edelim Görelim â'kîbet Huda n'eyler (24)

Kadırgalarımın birinde forsa olan bir kâfir kaçmış, Portekiz elçisinin gemisine sığınıp hakkımızda malûmat vermişti. Gece olunca levendlerim kâfir gemisini basıp forsayı yakaladılar. Kadırgama getirilip asıldı.

Buraları gayetle acayip memleketlerdi. "Târî ağacı" demekle maruf bir çeşit hurma ağacı vardı. Budaklarının ucunu delince rakı renginde bir su akardı. Güneşin hararetiyle bu su az zamanda bir acayip şarap olurdu. Her ağacın dibi bir meyhaneye gibiydi. Halk, buralarda içip eğlenirdi. Ağızlarını budakların deliğine dayayıp sarhoş olurlardı. Onun için bu diyar askeri gayetle serkeş ve kavgacıydı. Bu sıralarda "Yağmur" adında Türk ellerinden gelip buraya yerleşmiş bir asker Mısır Çerkesleri'nden olan kumandanı Hüseyin Ağa'ya gece yatsıdan sonra hançer çekip öldürmek istedi. Levendlerim karşı koyunca içlerinde Hacı Memi adlı yiğidi öldürdü; Hüseyin Ağa'ya da iki darbe vurdu ama öldüremedi. Yağmur'u yakalattım;

idam edilmesi için emir verdim. Gerçi buraları başka bir padişahın ülkesiydi; bir ihtilâf çıkartmamak için böyle davranmamam lâzım geldiği düşünülebilirdi. Ancak Cihan Padişahı olan hükümdarımız, cümle Müslüman hükümdarlarının üstündedir. Hükmünün her yerde geçmesi icab eder. Bir de haddini bilmeyenlere gözdağı vermek şarttı. Nitekim Yağmur'u idam ettirince, ortalıkta bir sükûnet hâkim oldu.

Artık kırık dökük teknelerle denize açılmak, hele Hind denizlerini geçip Basra'ya veya Mısır'a gitmek de imkansızlaşmıştı. Zira Portekiz kâfiri yolumuzu gözlüyor ve denize açılmamızı bekliyordu. Karadan seyahat şikkini tercih etmeye mecburdum.

Be-deryâ der-menâff' bî-şumarest Eğer hâhî selâmet der-kenârest (25)

Seret kalesinde Hudâvend Han'a kadırgaları, topları, diğer silâhları ve teçizatıyla beraber teslim ettim. Gerek Hudâvend Han'dan, gerek Adil Han'dan, teslim ettiklerim için makbuzlar aldım, İstanbul'a dönünce benden kadırgaların hesabını sorarlardı. Başta Mustafa Ağa ve Ali Ağa nam yarar zabıtlar olmak üzere beraberimde yalnız 50 levend aldım. Diğerlerini Gurarat sultanlığı hizmetine bıraktım. Bunlar, bekâr gönüllülerdi. Memleketlerinde aileleri olanlar benimle geliyorlardı. Muharrem'in ilk günü idi ki, Gucarat sultanlığının taht şehri olan Ahmedâbâd'a hareket ettim. Çampaner yoluyla Hind ülkelerinin içerilerine doğru daldım, öyle ormanlardan geçtik ki, ağaçlarının ucu güya semaya değdi. Bir kanadının ucundan diğer kanadının ucu 14 karış gelen yarasalar gördük. Bir tek ağaçta o kadar yarasa vardı ki, sayılması imkânsızdı. "Tuba ağacı" denen ulu ağaçlar vardı ki, gölgelerinde bin adam barınabilirdi. Papağanların haddi hesabı yoktu. Fakat en çok görünen hayvan maymunlardı. Bir yerde konakladığımız zaman, binlerce maymun etrafımızı çeviriyordu. Bu minval üzere Mahmûdâbâd'a, on beş gün sonra da Gucârât'ın merkezi olan Ahmedâbâd'a geldik. Şah'ın huzuruna çıktım. Sonra Vezîr-i âzam îmâdülmülk ve diğer

hanlarla görüştim. Sultan Ahmed, bana çok iltifat etti ve pek değerli hediyeler verdi. Hediyelerin başlıcaları bir at, bir katar deve ve bol miktarda paraydı.

Notlar

1. Şeh-i Rûm = Roma İmparatoru, Osmanlı padişahlarının Fâtih'ten beri takındıkları unvanlardan biri. «Rûm», «Anadolu, Türkiye», manalarına da gelmektedir. Yıldırım Bâyezid'in takındığı «Sultân-ı İklîm-i Rûm» unvanı ve Mevlâna hakkında kullanılan «Mollaay-ı Rûm» bu manadadır.
2. Kanunî, «Nahcivân Seferi» denen 12. sefer-i hümayûnuna çıkmak üzere mevsimi beklemek için, 8 kasım 1553'ten 9 Nisan 1554'e kadar 5 ay, 1 gün Haleb'de kalmıştır. 1548-49 kışını da vaktiyle Haleb'de geçirmişti.
3. Mısır veya Süveyş veya Hind kapdanlığı, kapdân-ı deryaya değil, doğrudan doğruya Dîvân-ı Hümayûn'a (imparatorluk hükümeti) bağlı bir amirallikti. Kızıldeniz, Umman Denizi, Aden Körfezi, Basra Körfezi, Hind Okyanuyu, bu amiralliğe ait denizlerdi. Seydi - Ali Reis, Murad Reis'in yerine, 6 Aralık 1553'de bu mühim göreve getirilmiştir.
4. 1522.
5. Bahriye müsteşarlığı makamı.
6. 7 Aralık 1553.
7. 3 Şubat 1554. Demek Haleb'den Basra'ya 1 ay, 27 günde gelmiş. Ancak tarihî yerleri ziyaret edebilmek için yolu bilhassa uzatmıştır.
8. Güney Irak, Kuveyt, Lahsâ, Necd, Bahreyn, Katar ve Ummânu'l - Mütêsâlih'i içine alan Türk eyaletinin umumî valisi.
9. Beyit Şeyhî'nindir.
10. 2 Temmuz 1554. Basra'da 4 ay, 27 gün kaldığı anlaşılır.
11. 10 Ağustos 1554. Hürmüz deniz muharebesi. Basra'dan ayrılalı 1 ay, 9 gün olmuştur.
12. Kıt'a, Mesihî'nindir (sahiplerini işaret edilmeyen diğer bütün şiirler, müellif Seydi - Ali Reis'e aittir).
13. 26 Ağustos 1554. Maskat deniz muharebesi. Hürmüz - Maskat yolunun 16 günde geçilebildiği anlaşılır (seyahat bir atlasın takip edilerek okunursa daha iyi olur).
14. Denizci şairlerden, ve Seydi - Ali Reis'in arkadaşlarından "Yetim" mahlaslı Ali Çelebi'nin ki, 2000 beyitlik bir "Barbaros – Nâme" yazmıştır.
15. Preveze'de Seydî - Ali Reis, Türk donanmasının sol kanadına kumanda ediyordu ve 40 yaşlarındaydı. Maskot muharebesi, Preveze'den tam 15 yıl, 10 ay, 28 gün sonradır ve Seydî -Ali Reis 56 yaşlarındadır.
16. 6 Kasım 1554. Maskot muharebesinden 3 ay, 11 gün sonra.
17. Yetim'in beyitleri.
18. Bugünkü rayice göre takriben 30.000 TL. (1970'ler)
19. Âftâbî'nin.
20. 16 yıl önce 1538'de Kanunî, Vedr Süleyman Paşa'yı, büyük bir donanma ile Gucarât Sultanı'na göndermişti.
21. İbni Sina
22. Yetim'in kıt'ası.
23. Seydî - Ali Reis'in bu açıklaması, o çağda «korsan» in hangi manada kullanıldığını göstermek bakımından ilgi çekicidir.
24. Necati'nin
25. Her ne kadar denizde sonsuz menfaatler varsa da, eğer selâmet istersen, kıyıdadır. Şeyh Sadî'nin ünlü beyti.

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 2

←Bölüm 1	../ Bölüm 2	Bölüm 3→
	<i>Seydi Ali Reis</i>	

Ülkelerin Aynası demektir. Osmanlı'da ilk seyahatname niteliği taşıır

Hindistan maceralarım

AHMEDÂBÂD yakınlarında Çerkeş'e gittik. Şeyh Ahmed Mağribî'nin merkadini ziyaret ettik. Bir gün Ahmedâbâd'da Gucarat sultanlığının Sadrâzamı İmâdülmülk'ün sarayındayken Portekiz elçisi geldi. Benim kendilerine teslim edilmem imasında bulununca İmâdülmülk:

— Biz pâdşâh-ı Rûm (1) olan Sultan Süleyman'a muhtacız, diye elçinin konuşmasını kesti. Gemilerimizi limanlarına kabul etmezse, bizim halimiz harap olur. Bu bir yana, İslâm padişahıdır, halîfedir. Onun kapdanını bizden istemek yakışık almaz.

Bu muhavereden çok kızdım ve elçiye dönüp:

— Bre kâfir, dedim; bizi bozgun donanma ile buldunuz. İnşâ'Allahü'r - Rahman en yakın zamanda padşâh-ı cihan olan Sultan Süleyman Han'ın devletinde Hürmüz değil, Diu limanı bile size kalmaz!

Deniz yüzünde yürürüz Düşmanı arar buluruz Öcümüz komaz alırsız Bize «Hayreddin'li» derler (2)

Portekiz elçisi: «Şimdiden sonra Hind limanlarından kuş uçurmayız» deyip beni eninde sonunda yakalayacaklarını anlatmak istedi.

— Deryadan gitmek lâzım değil, dedim; inşâ'Allah, Hakk-ı Taâlâ nasîb ederse karadan varmak bana daha kolaydır. Karadan dönebileceğimi Portekiz elçisi aklına bile getirmemişti. Bu cevabım üzerine nutka kaadir olamayıp meclisten def olup gitti. Birkaç gün sonra Gucarat Sultanı Ahmed Şah, bana büyük bir tahsisatla Burûc valiliğini teklif etti. Teşekkür ettim. Fakat dönmek kararında olduğumu bildirdim. «Külliyen Gucarat'ı verseniz durmak muhaldır» dedim.

Raçput tehlikesi

Doğru karar verip vermemek endişesiyle o gece uykuya daldım. Rüyamda Hz. Ali'yi gördüm. “Havf çekme, Hazret-i Hak seninle bilebilir!” buyurdular. Müsterih olarak, inşirah içinde uyandım. Vakıyı levendlerime anlattım. Cümlesi sevindiler. Tekrar padişahın huzuruna varıp hareket için ruhsatını rica ettim. Sultan Süleyman Han Hazretleri'ne hürmetlerini söylememi isteyip izin verdi.

Şimale doğru yapacağımız seyahatte en büyük tehlike Raçputlar'dı. Hindu olan bu kavim, süvari ve gayetle muharip ve çapulcuydu. Bu taraflarda “bat” denen bir Hindu kastı vardı ki, gayetle itibarlı bir sınıftı. Hindu dininden olanlar, bu sınıfa hürmet ve riayete mecburdu. Raçput ülkelerinden geçen yolcular, bu bat'ların sayesinde sağ salim yollarına devam edebilirlerdi. Batlar, muayyen bir para karşılığında yolculara ve kervanlara kılavuzluk ederlerdi. Raçputlar yolcuların veya kervanın yolunu kesse, bat'lar, hançerlerini çıkarıp göğüslerine dayarlar: “Biz kefil olmuşken kervana zarar ederseniz kendimizi helak ederiz” derlerdi. Bir bat'ın ölümüne sebep olma Hindular nazarında azîm günah olduğu için, Raçput atlıları çekilip giderlerdi. Hattâ Raçput çapulcularına söz geçiremeyen bir kaç bat, hakikaten intihar etmiş. Zira böyle yapmazlarsa bir daha zerrece itibarları kalmazmış. Bir bat'ın ölümüne sebebiyet veren Raçput, kadınları ve kızları dahil bütün ailesiyle beraber, Raçput beyleri tarafından yok edilmiş.

Ben de yanıma iki tane bat aldım. 15 safer günü Ahmedâbâd'dan ayrıldım. Bu, kara yoluyla Anadolu'ya seyahatin ilk merhalesiydi. 5 günde Peten şehrine geldik. Şeyh Nizâm'ın türbesini ziyaret ettik. Peten'de Şîr Han ile Musa Han, Râdnâpûr valisi Belûc Han'a karşı sefere hazırlanıyorlardı. Bizim de kendileriyle cenge gitmemizi teklif ettiler. “Biz

kimseye muavenet için gelmedik, kendi yolumuza gideriz; elimizde padişahınızın fermanı vardır” deyip teklifini reddettim (3).

Peten'den çıktığımız beşinci günü Râdnâpûr'a geldik. Mahmud Han ile görüştim. O şehirde kalmamız için ısrar etti. Reddettim. Fakat büyük vaatlerle üç levendimi ayarttı ve hizmetine aldı. Rahat yolculuk edebilmemiz için elimize senetler verdi. Bir deve kervanı kiralayıp Raçputistan'ın kenarından geçtim. Burada Gucarat sultanlığının hududu bitiyordu. Hindistan'ın Sind ülkesine erişmek üzereydik.

Vilayet-i Sind'de vakı' olan sergüzeşti beyan eder

Râdnâpûr'dan rebûlevvel'in ilk günü ayrılmıştık. Aynı ayın 10. günü Pârger şehrine geldik. Refakatimizdeki iki bat'ı azad edip yollamıştım. Burası bir Raçput şehriydi. Onun için emniyette değildik. Bir miktar hediye verip tehlikeyi atlattım. Hemen ertesi gün şehri terk ettim. Ancak uzakta sayılarını bin kadar tahmin ettiğim bir Raçput atlı alayı vardı. Hemen develeri çökerttim. Derhal tüfek ateşi açtırdım. Hindu kâfiri tüfek bilmediği için korktu. Taarruza geçmekten vazgeçti. Levendlerimden birini gönderdim: “Biz ceng için gelmedik” dedirttim. Bir miktar bac verip yolumuza revân olduk. Çöl başlıyordu. On beş günde Tar çölünü geçtik. Vânke şehrine vardık. Burası, Sind'in Raçput serhaddinde ilk şehriydi. Beş günde Cûna ve sonra Bağ-ı Feth şehirlerine geldik.

Sind ülkesi, Agra'da oturan Timoruğlu Hümâyûn Şah'a tâbidir. Ülkenin merkezi Tette şehridir. Valisi Muhammed İsa Bey Tarhan'dır. Ancak ülkenin bir kısmı, Mirza Mahmud Bey Kökeltaş'ın (4) elindeydi. Kökeltaş'ın merkezi Bekker şehriydi. Kökeltaş, İsa Bey Tarhan'dan önceki Sind valisi Şah-Hüseyn Argun Bey'in adamıydı. Hüseyin Bey'le, İsa Bey'in arası açıktı. Biz Sind'e varır varmaz Hüseyin Bey beni davet etti. Rebûlâhır'ın ilk günü buluşup görüştük. Çok ikram etti. Hümâyûn Şah'ın hizmetine girmemi, Şâh'a rica edip, Lâhür eyaletini benim için isteyeceğini söyledi. Lûtfuna teşekkür ettim. Fakat Sultan Süleyman Han'ın hizmetinde olduğumu, kabul edemeyeceğimi bildirdim. Bunun üzerine Sultan Süleyman'a bir mektup yazıp İstanbul'a dönünce vermemi rica etti. Sind'in büyük şeyhlerinden Şeyh Abdülvehhâb'ı ziyaret edip görüştüm. Duasını aldım.

Şeyh Mîrek'in ve Şeyh Cemal'in kabirlerini de ziyaret ettim, İsa Bey Tarhan'la Hüseyin Bey Argun'un arasını bulup barıştırdım. Ancak bu arada Cemâziyelevvel'in onuncu günü ihtiyar Hüseyin Bey öldü. Halk, hatunu tarafından zehirlendiği rivayetine inandı.

Er isen avratâ inanma ahi Avrat âl atdı enbiyâya dahi (5)

Hüseyin Bey, Argun hanedanının (6) son ferdiydi. Bir kızı vardı ki, Hümâyûn Şah'ın kardeşiyle evliydi. Oğlu yoktu. Mahmud Bey Kökeltaş, merhumun servetini üç müsavi kısma ayırdı. Birini dul hatununa, birini hocasına verdi; birini de İsa Bey'e gönderdi. Ben de önce Sind nehri üzerinden gemiyle, sonra karadan Tette'den Bekker'e gitmek istedim. Ancak Kökeltaş'la Tarhanlar arasında ceng vardı; yollar kapalıydı, İsa Bey Tarhan, Kökeltaş'ın üzerine 10.000 asker ve 80 pare gemi göndermişti. Bu vaziyette fazla gidemedim ve gerisin geriye dönmeyi evlâ gördüm. Başka bir yolu tecrübe ettim. Nihayet İsa Bey'i buldum ve kendisiyle görüştim. Çok ikram etti. Kökeltaş'la cenge nihayet vermesini rica ettim. Sulh yapıldı. İsa Bey Tarhan dedi ki:

— Bir kaç gün burada misafirim olarak kalın. Oğlum Salih Bey'i bu yakınlarda Hümâyûn Şâh'a göndereceğim. Beraber gidirsiniz.

Kabul etmedim. Hemen hareket etmek istediğimi söyledim. Zira İsa Bey, Mahmud Bey'in hizmetine girerim diye korkuyor, diğer taraftan da beni razı edip hizmetine almak istiyordu. Agra'ya gideceğimi ve sadakatini Hümâyûn Şâh'a bildireceğimi söyleyince, bana yedi pare nehir gemisi tahsis etti. Sultan Süleyman Han Hazretleri'ne sunulmak üzere bir de nâme verdi. Bu minval üzere yola koyulduk. Sind nehri üzerinden şimale doğru ilerlemeye başladık. Vahşî bir nehirdi. Kıyılarında parslar dolaşıyordu. Seyâvân - Pâtri - Dübele yoluyla Bekker'e vardık. Mahmud Kökeltaş ve merhum Hüseyin Bey'in veziri Molla Yârî ile görüştim. Mahmud Bey de Hümâyûn Şâh'a sadakatini bildirmemi rica etti. Bir kaç gün kaldım. Mahmud Bey'in ziyafetlerinde bulundum. Çağatay lehçesiyle iki gazel yazıp Mahmud Bey'e verdim, gayetle zevk buldu (7). Şah - Hüseyin'in ölümü için de bir tarih kıt'ası söyledim. Mahmud Bey Kökeltaş'tan da Sultan Süleyman için bir nâme alıp veda ettim. Giderken bana dedi ki:

— Hemen şimale gitmeyiniz. Kande-hâr yolunda Özbek emirlerinden Haydar Sultan oğlu Bahâdır Sultan nice bin adamıyla yolları kesmiştir. Şimdiki halde ol canibe gidilmez. Size bir miktar adam koşup Lâhûr yoluna gönderelim.

Korkunç Çöl!

Bu minval üzere bir ay Bekker'de kalmıştık. Hareketimden önce validemi rüyamda gördüm. Bana “Hazret-i Fâtıma'yı düşümde gördüm; senin sıhhatle gelmeni bana müjde kıldı” dedi. Yolculuğumuz rahat başladı. Mahmud Kökeltaş bana bir yahşi at, bir katar deve, bir çadır, bir şâmyâne yani sâyebân ve yol harçlığı vermişti. Yanımıza da 250 nefer süvari koşmuştu ki, yolda başımız belâya girmesin. Hümâyûn Padişah'a yazdığı nâme de bendeydi. Böylece şabânın ortasında yola koyulduk. Sultanpur yoluyla beş günde Mav kalesine geldik. Cengelistandan geçerek yolu kısaltmak mümkündü ama, cengeller içinde vahşî bir Hindu kavmi olan Cetler vardı. Çöl yolunu tercih ettik. Fakat suyumuz bitti. Kuyulara vardıkça da, hepsi kuruydu. Sam yeli de esiyordu. Bazı adamlar samdan ve susuzluktan ölüm hâline vardılar. Bunun üzerine çöl yolundan vazgeçtim. Gerisin geri dönüp çölden çıktık. Gayet belâlı bir çöldü. Serçe büyüklüğünde karıncalar geziyordu. Mav kalesine avdet ettik. Ancak yanımızdaki 250 Sindli asker, cengellerden geçmeye korkuyorlardı. Kendilerine müessir söz söyledim. Yanımızda tüfek olduğunu, Hindûlar'ın tüfek ateşine karşı koyamayacaklarını anlattım. Bin belâ ile cengelistandan geçmeye razı oldular. 10 günde cengelleri geçtik. Uç şehrine geldik. Şeyh İbrahim ile konuştum. Şeyh Cemâlî ve Şeyh Celâlî'nin makamlarını ziyaret ettim. Mübarek ramazanın ilk günü şehirden ayrıldım.

Sind ülkesini bitirip Pencâb'a yaklaşırken, 250 Sindli'ye ruhsat verdim. Gene levendlerimle baş başa kaldım. Artarda bir çok ırmakları sal üzerinde geçtik. Bir yerde 500 kadar Cet'e tesadüf ettik. Tüfek ateşi açınca havf edip çekildiler. Ramazan'ın 15. günü Multân şehrine vardık.

Diyar-ı Hindustan'da vakı olan sergüzeşti beyan eder

Multân'da, Şeyh Bahâüddin Zekerîya Şeyh Rüknuddin, Şeyh Sadrüddin'in makamlarını ziyaret ettim. Şeyh Muhammed Râcû ile görüşüp duasını aldım. Multân beylerbeyisi Mirza Hasan'ın sarayına gittim. Kendisiyle görüştüm, iznini aldım. Şimâl-i şarkîye doğru Lâhûr yolunu tuttum. Lâhûr'da Şeyh Hâmid'le görüştüm. Şevvâl'in başıydı. Şehirde bir ay kadar kaldım. Ahval karışık. Eskiden bu taraflara hâkim olan Afganlarla onların yerine geçen Türkler arasında rekabet vardı; zaman zaman ceng ediyorlardı.

Sultanpur yoluyla Fîrûzşâh'a geldim. Lâhûr-Delhi yolunu 20 günde aldım. Zulkaade ayı sonunda Delhi'ye vardım. Delhi, eskiden beri Hindistan'ın taht şehriydi. Ancak Hümâyûn Şah ve babası Bâbur Şah çok defa daha cenupta Agra şehrinde oturuyorlardı. Ben geldiğimde Hümâyûn Padişah, Delhi'deydi. Gelişim derhal kendisine bildirilmiş. Büyük bir merasimle karşılandım. Böyle bir şeyi ümit etmiyordum. Hümâyûn Şah, beni Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin elçisi addediyordu. Binlerce asker, 400 fil, birçok mirza ve emir, başta sadrâzam olmak üzere beni karşıladılar. Altına süslü bir at çekip sırtıma üst üste iki hıl'at geçirdiler. O akşam Sadrâzam'ın (8) büyük ziyafetinde bulundum. Bir çok hediyeler aldım. Birkaç gün sonra Hümâyûn Şâh'ın (9) huzuruna çıktım.

Hümâyûn Padişah beni uzun müddet , alıkoydu. Kendisine Çağatay Türkçesi ile yazdığım 3 beyitli bir tarih kıt'ası ile beşer beyitli iki gazel sundum (10). Kendisi de şairdi (11). Gayetle hazzetti. Seyahat için ruhsat talep ettim. Rıza göstermedi. Hârçe pergenesinin gelirini bana tahsis etti. Levendlerimden her birine yılda 100.000 akça gelirlili tumarlar verdi (12). Bu ihsanları kabul etmeye mecbur oldum. Hiç olmazsa bir yıl kalmaklığım için o kadar ısrar etti ki, reddedemedim. Dedim ki:

— Saâdetlü Padişah'ın emr-i şerifi ile deryaya çıkıp küffâr-ı hâksâr ile ceng edip ve tufan ile diyâr-ı Hind'e düşüp benim der-i devlete varmam lâzımdır ki, küffâr-ı hâksânın ahvâli Devletlü Padi-şah'a malûm olsun. Mercûdur ki Vilâyet-i Gucârât küffâr elinden halâs ola!

Hümâyûn Şah:

— Padişah Hazretleri'ne elçi irsal edip senin özrün arz olunur, şeklinde cevap verdi. — Bunu ihtiyar etmek ihtimal değildir; zira ankastin bu vilâyete gelip elçi göndermiş olurum. — Bir yıl dahi bunda bizimle ol! Zaten üç ay

yağmur vaktidir. Yollar geçilmek mümkün değildir.

Öyle oldu. Delhi'de kaldım. Padişahla edebî ve ilmî bir çok mübahasede bulundum. Riyaziye ve heyete de meraklıydı. Bu mevzularda görüştük. Bir çok şiir söyledim. Sind'den getirdiğim nâmeleri sundum. Ora ahvali hakkında şifahen de malûmat arz ettim. Ayrıca şahsen, Sind'in bir kısmını elinde tutan Mahmud Bey Kökeltaş'tan iltifatını esirgememesini rica ettim. Hümâyûn Şah, Mahmud Bey'in valiliğini tanıdığına dair perçe vurulmuş bir nâme gönderdi. Gerek Mahmud Beyden, gerek veziri Molla yârî'den aldığım teşekkür mektuplarından, tavassutumun çok makbule geçmiş olduğunu anladım (13).

En büyük padişah: Sultan Süleyman

Hümâyûn Şâh'a Çağatayca yazılmış bir gazel daha sundum. Türlü istihsanlar etti. Bana “ İkinci Mîr Ali Şîr Nevât ” diye hitap buyurup iltifatlar eyledi. Bunun üzerine iki gazel daha sundum (14). Hep “ Kâtibî ” mahlasını kullanıyordum. Az zamanda şair olduğum duyuldu. Bir kat daha itibar kazandım. Devletin büyükleri davet eder, ziyaretime gelirlerdi. Hümâyûn Şâh'ın yakınlarından Abdurrahman Bey adlı şair bir genç vardı. Onunla karşılıklı şiir söyledik. Bu münasebetle iki Çağatayca gazel daha yazdım (14).

Hümâyûn Şah ile görüşmediğim hemen hiç bir gün yoktu. Bir gün Şah, çetin bir sual sordu:

— Hindistan mı büyüktür, Vilâyet-i Rûm mu? — Padişahım, «Rûm» dan maksat yalnız Anadolu ise, Hindistan çok daha büyüktür. Amma maksadınız Sultân-ı Rûm olan Süleyman Han Hazretleri'nin bütün ülkeleri ise, Hindistan bu ülkelerin onda birinden küçüktür. — Maksadım padişahına tâbi olan cümle memleketlerdir. — Padişahıma ait olan ülkelere hiç bir devirde hiç bir hükümdar sahip olamamıştır, İskender'in devleti bile daha küçüktü. Zaten İskender'in devleti, kendi fütuhatıdır. Bilirsiniz ki çok genç yaşta ölmüştür. O kadar kısa seneler içinde zaten dünyanın her tarafına gidemezdi. Zira arzın tulü 180 derece ve hatt-ı üstüvâdan arzı 66 derecedir. Mesahası dört bin kere 668,670 fersattır. Bir tek kişinin bütün rub'ı meskûna hâkim olması muhaldir. Onun için İskender'in dünyayı ele geçirdiği bir efsaneden ibarettir. — Padişahının yedi iklimde de toprakları var mıdır? — Belî sultanım, vardır. Birinci iklimden Yemen'e, ikinciden Mekke'ye, üçüncüden Mısır'a, dördüncüden Haleb'e, beşinciden İstanbul'a, altıncıdan Kırım'a, yedinciden Budin'e, hâkimdir (15). Yedi iklimin her birinde padişahımın beylerbeyileri ve kadıları vardır. Mekke ve Medine Sultanı (16) sıfatıyla padişahımın adı, hâkimiyeti altında bulunmayan memleketlerde bile hutbelerde anılır. Çin Müslümanları cuma namazı hutbesini Sultan Süleyman'ın adına okurlar. Çin Fağfuru bile, cihan'ın en büyük hükümdarının Sultan Süleyman olduğunu bilir.

— Kırım ülkesi Sultan Süleyman'ın mıdır? — Belî padişahım, onundur. Kırım Han'ına saltanatı saâdetlû padişah verir. — Kırım Han'ını hutbe sahibi hükümdar diye bilirdim. — Padişahım, Sultan Süleyman'ın Kırım Hanı gibi sâhib-i hutbe ve sâhib-i sikke nice hükümdar kulları vardır.

Hümâyûn Şah, padişahım hakkındaki bu sözlerime kızmadı (17); bilâkis padişahıma bağlılığımı beğendi ve Sultan Süleyman'a dualar etti. Bir gün kendisiyle Delhi'yi geziyorduk. Şeyh Kutbüddin Pîr-i Delhi, Şeyh Nizâm Velî, Şeyh Ferîd ve Mîr Husrev Dehlevî'nin makamlarını ziyaret ettik. Emîr Husrev'in mezarı başında Hümâyûn Şah'la şiir bahsine daldık. Emîr Husrev, en büyük şairlerdendi. Birçok şiirini padişahla karşılıklı okuduk ve onun şiirlerine benzetilerek söylenmiş beyitleri andık. Ben de o anda irticalen Husrev'in bir matla'ına nazire şeklinde Farsça bir beyit söyledim. Gerçi Husrev' in bir matla'ına nazîre söylemek benim için küstahlık sayılabilirdi. Ancak, beyit, hemen içime doğmuştu ve şüphesiz büyük şairin ruhaniyetinin verdiği ilhamın eseri idi. Hümâyûn Şah da beğendi.

Böylece aylar geçti. Padişah sohbetiyle gerçi hoş günler yaşıyordum. Ama aklım memleketimdeydi. Hümâyûn Şah'a doğrudan doğruya gitmek istediğimi bildiremedim. O derece iltifat ediyordu ki, ayıp olurdu. Yakınlarından Şahin Bey'e padişahımdan gitmem için izin istemesi hakkında tavassutunu rica ettim. Vatan hasretini dile getiren iki Çağatayca gazel de yazıp padişaha gönderdim. Hümâyûn Şah, gazellerden maksadımı anladı. Fakat hemen izin vermedi. Çok rica ettiysem de daha bir müddet kalmamı istedi. Nihayet bir gün iki Çağatayca gazel daha yazıp padişaha takdim ettim ve vatan hasretinin son dereceyi bulduğunu anlatmaya çalıştım.

Hümâyûn Şah'ın ölümü

Hümâyûn Şah, halime merhamet ve şefkat etti. Ruhsat, inayet eyledi. At, hıl'at ve elime bir ferman verdi. Harekete hazırlanıyordum ki, cuma günü akşam namazı vaktinde veda etmek için huzurlarına çıktım. Ezan okunmaya başlayınca, âdetleri üzere hürmeten diz çöküp zemine oturdular. Sonra bir kitap bulmak için kütüphanelerinin merdivenlerine çıkarlarken başları döndü, merdivenden düştüler. Mübarek başları yaralandı ve kol kemikleri kırıldı. Alem birbirine girdi. Haber hızla şehre ve memlekete yayıldı, îleri gelenler “padişah elhamdülillah hoş-hâldir” diye tebliğ neşrettilerse de tesiri olmadı. Fakirlere sadakalar dağıtıldı. Ancak kazanın üçüncü günü Hümâyûn Şah, dâr-ı fenâ'dan dâr-ı bakaa'ya intikal buyurdular (18).

Veliahd olan Ekber Mirza, Sadrâzam Bayram Han'la beraber Delhi dışında bulunuyordu. Saraydan Eşik Ağası hemen yola çıkarıldı.

Delhi Sarayı'nda büyük telâş oldu. Herkes “ahvâlimiz nice olur?” diyordu. Zira Ekber Şah, henüz çocuktü. Hümâyûn Şâh'ın ölümü henüz ilân edilmemişti, ileri gelenlere dedim ki:

— Merhum ve mağfur Sultan Selim Han aleyhi'r'rahmeti ve'l-gufrân Hazretleri irtihâl ettikte marhum vezîr-i âzam Pîri Paşa envâ-i tedbirler edip padişahın vefatını halka duyurmadı. Sultan Süleyman gelinceye kadar halk vaziyete agâh olmadı. Siz dahi bir tedarik edin ki, Hümâyûn Şâh'ın oğluna haber varıncaya kadar kimse ahvâle vâkıf olmya!

Dediğim gibi yaptılar. Padişah hayattaymış gibi divan şoleni tertip edildi. Emirler hassa ölüşü dağıtıldı. Âdet üzere mansıplar tevcih edildi. “Padişah Çâr-Bâğ'a gider!” deyü at hazırlandı. Sonra “hava hoş olmadı” denilip güya padişah gitmekten vazgeçti. Ertesi gün halka «görünüştür» diye ilân edildi. Güya Hümâyûn Şah divan yapacaktı. Münecimler «sâat-i hûb değildir!» deyip görünüşü tehir ettiler (19). Ancak asker sabırsızlanıyor ve tereddüt ediyordu. Sarayda Hümâyûn Şâh'a benzer bir Molla Bîkesî vardı. Ama boyu biraz kısaydı. Onu padişah gibi giydirip tahta oturttular. Yüzünü gözünü de biraz sardılar, «padişah yaralanmıştır» dediler. Taht, nehre karşıydı. Halk, akın akın nehrin ötesinden geçip padişahı taht üzere gördü. Mehter vuruldu. Tabibe, güya padişahı tedavi ettiği için hıl'at giydirildi.

Ertesi gün, sarayda ileri gelenlere veda ettim. Rebülevvelin ortasında Delhi'den Lâhûr'a geldim. Panipat yoluyla Kurnâl'e vardım. Geçtiğim her yerde soranlara: «Padişah sağdır» diyordum. Serhind - Maçura - Bâcvâre yoluyla Sultanpur'a vardım. Nehri geçtim. Rebülâhır'ın evvelinde (20) tekrar Lâhûr'a döndüm. Zira Celâleddin Ekber Mirza, Lâhûr yakınlarında padişah ilân olunmuştu. Lâhûr beylerbeyisi hareketimi önledi; “padişahdan emir geldi, bir ferd Kandeher'a gidemez!” dedi.

Ekber Şah'ın huzurunda

Ekber Şâh'ın Sadrâzam Bayram Han' la beraber bulunduğunu Mânkût kalesine gidip huzura çıktım. Genç padişahı tebrik ettim. Bayram Han: “Fetret zamanıdır, bir kaç gün burada bizimle kalın; isterseniz büsbütün kalın, Hindistan'ın hangi vilâyetini isterseniz size vereyim” dedi. Gene yoldan alikonulmak ihtimaliyle korktum. Merhum Hümâyûn Şâh'ın, hareketime izin veren fermanını çıkarıp gösterdim. Bir Çağatayca gazelle bir kıt'a yazıp Bayram Han'a sundum; hâlimi arz ettim. Ekber Şâh'ın huzuruna da çıktım. Babasının fermanını görünce hareketime rıza gösterdi. Lâhûr'a geldim.

Rebülâhır ortasında Lâhûr'dan hareket ettim. Nihayet Sind nehrini de geçip Pencâb'tan çıktık.

Notlar

1. "Roma İmparatoru" ve "Türkiye İmparatoru" manalarına gelen bu sıfat, Osmanoğulları'nın unvanlarından biridir.
2. Seydi - Ali Reis'in hece vezniyle halk şiiri tarzında yazdığı bu «semaî» herhalde o zamanlar türkü şeklinde levendlerin dilinden düşmüyordu. «Hayreddin'li» kelimesiyle Barbaros ocağına bağlılık ifade ediliyor.
3. Burada Seydi-Ali Reis, Çağatay lehçesiyle yazdığı 5 beyitli bir gazeli dercetmiş. Bilgin amiralin Türkçe'nin Osmanlı (Türkiye) lehçesinden sonra gelen en mühim lehçesi olan Çağatay şivesini de çok iyi bildiğini ileride göreceğiz. Hindistan Türkleri, Orta Asya'dan geldikleri için, bu lehçe ile konuşurlardı. Ancak Hindistan'da, Anadolu'dan gelmiş ve yüksek mevkiler işgal eden bir kaç bin Osmanlı Türkü de vardı.
4. «Gönüldaş» kelimesinin Çağatay Türkçesi'ndeki telâffuzu.
5. Akşemseddin - zade Hamdullah Hamdi Çelebi'nin Yûsuf-u Züleyhâ'sından.
6. Argunlar, İlhanlılar'ın bir dalıdır. Şah Hüseyin Argun Bey, Cengiz'in 22. ve Olcaytu İlhan'ın 17. kuşaktan torunudur. Argunlar, Timuroğulları'na tâbi olarak 47 yıl Kande'hâr'da ve 77 yıl Sind'de hüküm sürmüşlerdir.
7. Beşer beyitli bu iki gazeli Seydi - Ali, eserine dercetmiştir.
8. Büyük asker ve devlet adamı Bayram Han Karakoyunlu ki, Türkçe şiir divanıyla aynı zamanda mühim bir şair sayılır.
9. Timur'un 6. kuşaktan torunu ve Bâbur Şah'ın oğludur.
10. Bu şiirler esere dercedilmiştir.
11. Türkçe şiir divanı vardır.
12. Sayıları bir kaç yüz bin, en iyimser tahminle bir milyonu geçmeyen bir Türk kitlesi, yüz milyonluk Hindistan kıt'asını IX. yüzyıldan beri ellerinde tutuyorlardı. Orta Asya'dan ve arada bir Anadolu'dan gelen Türklere çok büyük ihtiyaç vardı.
13. Burada Seydî - Ali Reis, Çağatay Türkçesi ile yazılmış her iki mektubun suretini dercetmiştir.
14. Bütün bu gazeller esere dercedilmiştir.
15. O zamanın coğrafyasında dünya, güneyden kuzeye doğru «iklim» denen 7 kuşağa ayrılırdı.
16. Halife
17. Hümâyûn Şah, Osmanlı ve Safevî hükümdarlarından sonra dünyanın üçüncü büyük devlet başkanıydı.
18. 26 Ocak 1556. Babası Bâbur gibi 48 yaşında ölmüştür.
19. Hindistan Timuroğulları'nın divanda halka ve ileri gelenlere görünmesine «görünüş» denir.
20. 13 Şubat 1556

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 3

←Bölüm 2	../Bölüm 4	Bölüm 4→
	<i>Seydi Ali Reis</i>	

Ülkelerin Aynası demektir. Osmanlı'da ilk seyahatname niteliği taşır

Türkistan toprakları

Mübarek cemâdelevvelin ilk günü Kabil'e doğru yola çıktık. Yolumuzun üzerinde tüfekle silâhlanmış binlerce Afgan vardı. Bunların arasından bir mesele çıkarmadan geçmek nazik bir işti. Bir belâya çatmadan Afganların arasından geçtik. Peşâver şehrine geldik. Hayber Geçidi'ni aştık. Dağlarda iki gergedana tesadüf ettik. Her biri birer küçük fil kadardı. Alınlarında birer boynuzları vardı. Boynuzların uzunluğu iki karıştı, Afrika gergedanlarının boynuzları daha uzundur. Bu minval üzere Zâbulistân'ın taht şehri olan Kâbil'e ulaştık. Hümâyûn Şah'ın oğulları ve Ekber Şâh'ın kardeşleri olan Muhammed Hakim ve Ferruhfal Mirzalar'ın huzuruna çıktım, ikisi de küçük birer çocuktu. Ülkeyi bu mirzalar namına idare eden Mün'im Han'la görüştüm. Hepsî Hümâyûn Padişah merhumun fermanlarını görüp hürmette kusur etmediler. Kabil, bir letafetli şehirdi. Etrafı karlı dağlarla çevrilmişti. Akar sulu çayır ve bağlarla doluydu. Halkı zarif ve eğlenceye düşküdü. Saz ve söze müptelâ, şen insanlardı. Bu manzara bile bizi teşhir için kâfi değildi. Gözümüzde vatan tütüyordu. Mün'im Han:

— Yollarda kar vardır; bu halde Hindüküş dağlarını aşamazsınız; birkaç gün tevakkuf edin! diye bizi alkoymaya çalıştıysa da fayda vermedi. Gene yola koyulduk. Sarp geçitlerden atlarımızı bin bir müşkülle aşrdık. Mün'im Han'ın refakatimize verdiği 300 adamın çok hizmeti geçti. Kâbil'den cemadelâhıranın başlarında ayrılmıştık. Karabağ yoluyla Hindüküş dağlarını aştık.

Bedahşan'da ve Huttalan'da vakı' olan ahvali beyan eder

Receb'in ilk günü Enderâb şehrine vardık. Bedahşân ülkesine geçtik. Talikan şehrine konduk. Timuroğullan'ndan Süleyman - Şah ve oğlu İbrahim Mirzalarla görüştüm. Süleyman - Şah Mirza, beni lâtif bir bağda kabul etti. Şiire meraklıydı. Kendisine iki yeni Çağatayca gazelimi takdim ettim. Hadsiz lûtuflarda bulunup gönlümü aldı. Belh'e gitmek istediğimi söyledim. Belh'te Cengizoğullan'ndan Pîr-Muhammed Han'la Barak Han'ın savaştığını bildirdi:

— Ol yollar muhataralıdır, dedi; Pîr-Muhammed Han'ın küçük kardeşleri kazak, yani âsi olmuşlardır. Kunduz ve Termîz cânibleri fetret içredir. Amma Bedahşân - Huttalân yolu emindir; ol cânibden varın!

Süleyman-Şah Mirza, bana at ve hıl'at ihsan etti. Elime Huttalân valili Cihangir Ali Han'a yazılmış bir nâme verdi. Bu zatın kız kardeşi, Süleyman - Şah Mirza ile evliydi. Mirza'nın bir hemşiresi de merhum Hümâyûn Şâh'ın zevcesiydi. Süleyman Şah'ın oğlu İbrahim Mirza, Hümâyûn Şâh'ın bir kızıyla nişanlıydı.

Süleyman - Şah Mirza ile oğlu İbrahim Mirza'ya veda ettim. Bedahşân'ın merkezi olan Kişm şehrine geldim. Burada merhum Hümâyûn Padişah'ın güzel bir bahçesi vardı. Ziyaret ettim. Kal'a-i Zafer yoluyla Rüstân şehrine geldik; oradan AmuDeryâ'yı yani Ceyhun nehrini aştık. Huttalân ülkesine girdik. Mîr Seyyid Ali Hemedânî burada gömülüydü. Türbesini ziyaret ettim. Oradan Gûlâbe şehrine geldim. Cihangir Ali Han'la görüştüm. Süleyman-Şah Mirza'nın mektubunu verdim. Han, yanıma 15 adam kattı. Çârşû'ya gelince bu adamlara icazet verdim.

Turan-Zemin'de vakı' olan ahvali beyan eder

Böylece Turan ülkesine yani Mâverâünnehr'e ayak bastık. Bâzâr-ı Nev yoluyla Çarşamba kasabasına vardık. Hoca Yâkub Çerhî'nin türbesini ziyaret ettik. Oradan Çaganiyan, diğer ismiyle Hisâr-ı Şâdmân'a vardık. Özbek emirlerinden ve Cengizoğulları'ndan Timur Sultanla görüştüm. Oradan Şehr-i Sebz veya Keş şehrine geldik. Bu güzel şehir Timur'un doğum yeri olarak meşhurdur.

Bu şehirde Hâşim Sultan'ı ziyaret ettim, iznini alıp yola çıktım. Semerkand yolundaki geçidi bin belâ ile geçtik. Sabânın ilk günlerinde Semerkand görüldü. Cennet gibi bir şehirdi. Barak Han'ın huzuruna çıktım. Bazı hediyeler takdim ettim. O da bana bir at ve hıl'atler inayet etti. Pâdşâh-ı Alempenâh Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin bu yakınlarda Barak Han'a elçi gönderdiğini ve bir Miktar tüfekçi ve topçu yolladığını öğrendim. Tahta geçince «Nevruz Ahmed Han» adını alan Barak Han, amcasının oğlu Abdüllâtif Han'ın yerine geçmişti. Amma Belh'te Pîr - Muhammed Han, Barak Han'ın padişahlığını tanımamıştı. Pîr - Muhammed, Barak Han'ın amcasının torunuydu. Onun için Turan ülkeleri, tam bir kardeş savaşı içindeydi. Bu durumda Sultan Süleyman'ın yardım için yolladığı topçular tüfenkçiler, başlarında Ahmed Çavuş olduğu halde Semerkand'dan ayrıldılar. Taşkent - Buhara - Harzem yoluyla İstanbul'a gittiler. Ancak birkaç Osmanlı zabiti, Semerkand'da kaldı. Müşkül durumda olan Barak Han, bir vilâyet valiliğiyle hizmetine girmemi teklif etti. Sultan Süleyman'ın beni beklediğini söyledim. Esasen Barak Han'ın Türkistan'daki hâkimiyetinin sonu şüpheliydi. Tahtım amca oğullarına kaptırması bir zaman meseleydi. Yanında çok az asker kalmıştı. Ancak Sultan Süleyman'dan yardım dileğini iletmeyi kabul ettim.

Ahmed Yesevî'nin torunlarından olan Sadr-ı Alem ve diğer şeyhlerle görüştüm, Han'ın, Sultan Süleyman'a inkiyad itaat üzere olduğunu bildiren nâmesini aldım. Şehrin tarihî yerlerini ziyaret ettim. Bir gün Barak Han:

- Gezdiğin şehirlerden hangisi en güzeldir? buyurdu. Necatî'nin:

Dil ser-î kûyin koyup etmez Behişt'i arzu Her kişîye kendi şehri yeğ gelir Bağdâd'dan

beytiyle cevap verdim. Barak Han zevk etti Birkaç gün sonra Han'a veda ettim, Mübarek ramazanın beşinci günü yola revan olduk. "Kal'a" denmekle maruf şehre vasil olup oradan Kermine'ye geldik. Zerefşân ırmağını geçip Gacduvân'a vardık. Hâce Abdülhâlik Gacduvânî ziyaret olundu. Pül-i Rıbât yoluyla Buhârâ'ya gitmek istiyordum. Ancak Buhara hâkimi Seyyid - Burhan'la Harzem hâkimi arasında ceng vardı. Yollar çok karışık. Her iki taraf da, karşı tarafa yardım etmemden çekiniyordu. Elimde Barak Han'ın yarlığı vardı. Bunu gösterip, Osmanlı ülkesine gitmekten gayri emelim olmadığını anlatmaya çalışıyordum.

Nihayet Buhârâ'ya vardık. Şehirde kargaşalık vardı. Seyyid - Burhan'ın yanında 40 kadar Osmanlı gördüm. Bu hengâmede üç yoldaşım can verdi. Ben de serseri bir okla yaralandım. Hattâ beni Harzemliler'in adamı sanıp üzerime kılıç üşürdüler. Parçalanmak üzereydim ki, Seyyid- Burhan'ın hizmetindeki Osmanlılardan birkaçı beni tanıdı. Hemen hamle edip kurtardılar. Hatır sorup Seyyid - Burhan Han'ın huzuruna götürdüler. Çok yakışıklı bir delikanlıydı. Beni kucaklayarak uğradığım muameleden dolayı pek samimî şekilde özür diledi:

— Ceng üzere geldiniz, dedi; malûm meseldir: Kuru yanında yaş dahi yanar!

Yanıma Cengizoğulları'ndan iki emîri kattı. Kemâl-i riâyette levendlerimle beraber köprüden geçirtti. Ancak Harzemliler iki levendimi daha yaraladılar. On kadar atımı, bazı silâh ve malzememi de yağmaladılar. Seyyid - Burhan, tutsak olan iki levendimi kurtardı ve birkaç at verdi. Fakat yağma edilen tüfeklerimi vermeye kadir olmadı. Seyyid - Burhan Han, müşkül vaziyetteydi. Akşam olunca âdeta yakama yapışıp:

— Dünyâ ve âhirette atam ol, dedi; bu vilâyet Saâdetlu Padişah'ındır. Sana Buhara şehrini vereyim. Sultan Süleyman nâmına zaptet. — Eğer külliyyen Mâverâünnehr'i bana verseler, dedim; bu vilâyetlerde kalmak müyesser değildir. Ama sana olan cefâyı Sultan Süleyman'a arz ederim. Padişah Hazretleri canibinden envâ-i inayetler zuhura gelip mercûdur ki, bu diyarlarda hanlık sana nasîb ola!

Seyyid - Burhan Han, bir ziyafet verdi. Çok lûtuflar etti. Bu minval üzere 15 gün Buhârâ'da eğlendik. Teklifi üzerine Çağatayca bir gazel yazıp hediye ettim. Zikr- olan gazelden, ziyade zevk alıp inayetler eyledi. Fakat iyi silâha çok ihtiyacı vardı. Osmanlı ülkesinden getirdiğim demir tüfekleri istedi. Bilmeceburiye teslim ettim. Yerine, Türkistan'da yapılan bakır tüfeklerden 40 adet verdi. Bir at, iki değerli kitap ve sair hediyeler ihsan etti. Gitmek tedarikinde

bulundum. Buhârâ'da Hâce Bahâeddin Nakşebend'in ki başta olmak üzere şeyh makamlarını ve Emir İsmail Sâmânî'nin türbesini ziyaret ettim. Yola çıktım. Amu-Deryâ'yı sallarla geçtim. Şevvalin ilk günlerinde Cârçûy şehrine geldim. Amu-Deryâ'yı şimal-i garbî'ye doğru çıkararak Harzem'e yaklaşıyorduk. Karakum Çölü'nün eteklerinden geçerken aslanların hücumuna uğradık. Bu belâyı da defedip Çârçû'dan Hıyve'ye on beş günde geldik.

Vilayet-i Harezm'de ve Deşt-i Kıpçak'da vakı' olan ahvali beyan eder

Şevval sonlarında Hıyve'den ayrıldık. Beş günde Harzem ülkesinin taht şehri olan Ürgenç'e geldik ki, bu şehir «Harzem» de deniyordu. Burada Cengizoğulları'ndan Dost - Muhammed Han saltanat sürüyordu. Huzuruna çıktım. Beni kardeşi yanında olduğu halde kabul etti. Necmeddin Kübrâ başta olmak üzere birçok şeyh türbesi ziyaret olundu. Bu sırada büyük mutasavvıflardan Şeyh Abdüllatif öldü. Bu münasebetle bir tarih kıt'ası söyledim. Dost - Muhammed Han'ın amcası Akatay Han ve oğlu Hacı - Muhammed Sultanla da görüştim. Her ikisinden kitaplar aldım. Bu münasebetle Çağatay lehçesinde 7 beyitti bir gazel söyledim. Zulkaade ayının ilk günü Ürgenç'ten ayrıldım. Bir aydan ziyade Deşt-i Kıpçak'ta seyahat ettik. Güz zamanıydı. Çölde nebatattan bir habbe ve sudan bir katre yoktu. Bin mihnetle Saraycık kasabasına geldik. Üç Osmanlı'ya tesadüf ettim. Hazar deryasının şimalinden geçmek niyetiyle bu kadar yolu ve meşakkati göze almıştım. Ancak Saraycık'tan Hazar'ı şimalden geçmenin çok mahzurlu olduğu söylendi. Ruslar ve onlarla işbirliği yapan Nogaylar yol kesiyor ve ellerine geçirdiklerini öldürüyorlardı. Barak Han'ın Sultan Süleyman Han Hazretleri'ne gönderdiği elçi, nâçar cenuptan İran yoluyla İstanbul'a gideceğini bana bildirdi. Ben de kısa bir tereddüitten sonra şimal yolunu terk edip İran yoluyla Anadolu'ya geçmeye karar verdim. Bu münasebetle bir gazel söyledim. Elden ne gelirdi? Gerisin geriye cenuba inmeye mecburduk.

Ürgenç'e dönüldü. Tekrar Dost - Muhammed Han'ın huzuruna çıktım:

— Ne cânibten gitmek meram edirsiniz? deyü sual eyledikte: — Kasdimiz, dedim; Meşhed-i Horasan'dan Irâk-ı Acem yoluyla Irâk-ı Arab'a yani Bağdad'a varmaktır!

— Burada tevakkuf edin, diye cevap verdi Han; baharda Mangıt taifesi çekilip gider, şimal yolu açılır. Yalnız başına Ruslar yolunuzu kesmeye cesaret edemezler. Buradan Bağdad hayli mesafedir.

Bir at daha ihsan alıp yola koyuldum. Bahara kadar beklemektense İran yolunu ihtiyar eylemek evlâ göründü. Zaten Hazar deryasını şimalden aşsak bile Kafkasları geçmek bir mesele olacaktı. İran yolu daha tehlikesizdi. Şu anda Şah ile Pâdşâh-ı Cihan Hazretleri sulh üzereydiler. Dost - Muhammed Bey her ne kadar:

— Şîî Türkmen beyleri sizi sağ ve salim Şâh'a erİştirmezler, diye ihtar ettiyse de, ben Cenâb-ı Hakk'ın inayetine güveniyordum.

Dahi yol bulmadım olup nâ-çâr Uğradım bi'z- zaruri âhır-ı kâr

Zaruretler, mahzurları ortadan kaldırmak icap ederdi. Deve kervanıyla yolculuk ediyorduk. Ürgenç'ten bu son ayrılışımız zulhiccenin ilk gününe rastlıyordu.

Vilayet-i Horasanda vakı' olan sergüzeşti beyan eder

Hakk'ın inayetiyle gene Amu - Deryâ'yı geçtik. Yol üzere Cengizoğulları'ndan Mahmud ve Pulad Sultanlar'la görüştim. Biri Dürün, diğeri Bâğvây şehirlerindeydi. Nesâ'ya vardık. Burada Dost - Muhammed Han'ın amca oğlu Ali Sultanla mülakat ettim. Bu sultanların hepsi Süleyman Han Hazretleri'ne kulluklarını bildirdiler. Bundan sonra Turan'dan İran'a, Türkistan' dan Horasan'a, Cengizoğulları'nın topraklarından Safevî Şahları'nın topraklarına geçtim. Horasan'da Meşhed yakınlarında Tûs şehrine vardım.

Firdevsî, Tûs'ta gömülüydü. Mezarını ziyaret ettim. 964 senesinin ilk günü (1) Meşhed şehrine vardım, imam Musa Rızâ Hazretleri'nin muhteşem meşhedlerini ziyaret ettim. Fakirlere sadaka dağıttım. Şah Tahmasb'ın kardeşi Behrâm Mirza'nın oğlu İbrahim Mirza, Meşhed'de vali ve Horasan'a hâkimdi. Şâh'ın oğlu Süleyman Mirza da buradaydı. Her iki mirzayı ve vezirleri Gökçe Halife'yi ziyaret ettim. Bir ziyafet verip beni ve levendlerimi ağırladılar. Elime Şâh'a hitaben nâme verdiler. Ziyafetin ortasında Gökçe Halife:

— Hazret-i Ali mi uludur, dedi; yoksa Ebû-Bekr, Ömer ve Osman Hazerâtı mı?

Bu Safevîler gayetle mutaassıp Şii oldukları için, bu suale dosdoğru cevap vermek müşküldü. Nasreddin Hoca'nın bir hikâyesini anlatarak ve 7 beyitli bir gazelimi okuyarak geçiştirdim. Bir de kıt'a söyledim. Bu suretle bir belâyâ çatmadan ellerinden halâs oldum. Gazi Bey adında bir zalim, Mirzalar'a varıp:

— Bu miktar Osmanlı'yı Şâh'a göndermek münasip değildir; bunlar yanlarına verilen askerlerimizi yolda katledip bir canibe çıkıp giderler, ihtimaldir ki bunlar, Sultan Süleyman'ın bizim aleyhimize Barak Han'a yolladığı Osmanlılardır. Yanlarında pek çok nâme vardır. Nâmeleri yoklamadan koyup göndermek asla caiz değildir, deyü fitneler saçıyordu. Mirzalar, bu sözlere kandılar. Ziyafetin ertesi günü sabah vakti, zırhlar kuşanmış yüz kadar asker bizi uyandırdı. Hepimizi tevkif ettiler. Beni iki hizmetkârımla Gökçe Halîfe'nin sarayına kapadılar, levendlerimin her birini ayrı ayrı hapsedtiler. Mallarımızı sayıp emanet aldılar.

Bu kış gününde böyle bir felâkete uğramak çok acıydı. Kitaplarım ve birçok hükümdarın Sultan Süleyman'a yazdığı mektuplar, bizzat İbrahim Mirza'ya gönderildi. Levendlerim hayatlarından meysus oldular. «Sabr ile koruk helva olur» meseline uymaktan başka bir çare yoktu. Levendlerimi zincire vurmuşlardı. Bana zincir takmadılar ama, geceli gündüzlü kapımda beş Safevî askeri nöbet tutuyordu. Hapiste bir gazelle 18 beyitli bir mesnevi (2) yazdım.

Tevkif ve hapsedilmemiz, Meşhed şehrinde çok kötü karşılandı. Halk söylenmeye başladı, ileri gelenler İbrahim Mirza'ya çıkıp, Şâh ile Sultan Süleyman arasında sulh olduğunu, salıverilmemiz icap ettiğini söyledi. Ben de Mirza'ya üç gazel yazıp gönderdim. Bunun üzerine Mirza, Şâh'ın bu hareketini iyi karşılamayacağını düşünüp havfetti. Birkaç günlük bir haptisten sonra muharremin mübarek onuncu günü bizi âzâd eyledi. Eşyamızı geri verdi. Bir ziyafet edip hatırımı almaya çalıştı. Nâmelerin hepsini geri almıştım. Ancak nedense dört parça çok kıymetli kitabımı vermediler. Hindistan ve Türkistan hükümdarlarından aldığım hıl'atların bazıları da kayboldu. Muharrem'in on beşinde Meşhed'den ayrıldık. Şâh'ın bir zevcesiyle kardeşi Behram Mirza'nın bir zevcesi de bizimle beraber Meşhed'den İmâm'ı ziyaretten dönüyorlardı. Bu hanımlar yolda bana çok iltifatlar edip Meşhed'de maruz kaldığım muameleyi unutturmaya çalıştılar. Kazvîn'de Şâh'a lehimde şehadette bulundular.

Meşhed'den çıktığımızın ertesi günü Nişâbûr'a geldik. Büyük şair Attâr burada gömülüydü; ziyaret olundu. Şehrin valisi Kemal Ağa'yla görüştüm. Sebzevâr'da bazı reziller tasallut etmeye teşebbüs ettilerse de, ellerinden kurtulduk.

Irak-ı Acem'de vaki' olan ahvalı beyan eder

Günlerden bir gün Vilâyet-i Irâk-ı Acem'e kadem bastık. Demâvend Dağı eteklerinden yani Mâzenderân canibinden Bistâm'a geldik. İmam Muhammed İftah, Şeyh Bâyezîd-i Bistâmî ve Şeyh Ebu'l - Hasan Hırkaanî ziyaret olundu. Ertesi gün yola girdik. Dâmgan'a geldik. OI gece yoldaşlardan Ramazan Bölükbaşı, Şeyh Bâyezîd-i Bistâmî ve kırk dervişini rüyada görmüş. Ramazan Bölükbaşı, sâlih ve mütedeyyin bir zabitimdi.

Notlar

1. 4 Kasım 1556.

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 4

←Bölüm 3	../ Bölüm 4
	<i>Seydi Ali Reis</i>

Ülkelerin Aynası demektir. Osmanlı'da ilk seyahatname niteliği taşıır

İstanbul'a dönüş

Rüyasında Şeyh'in: "Dua edelim ki Mîr Seydî - Ali yoldaşları ile sağ ve salim vatanına vara" dediğini anlattı. Dâmgan'da imam - zade Cafer'in türbesi ziyaret olundu. Sonra Semnân'a geldik. Şeyh Alâüddevle Semnânî'nin türbesini ziyaret ettik. Ertesi gün alessheher göçüldü. Yolda levendlerime dedim ki:

— Hergiz bir kimse sizden ziyade sefer etmiş değildir.

Bu minval üzere konuşarak yolumuza devam ediyorduk. Levendlerime sabır nasihat ediyordum. Zira Şiiler'in tasallutundan ve bed muamelesinden sıkılıyorlardı. Bîr hadise çıkartmaksızın Safevî ülkesinden çıkıp gitmek lâzımdı. Ben bu ülkedeki kadar mezheplerine taassupla bağlı insanlar görmedim. Hep Şî mezhebinin üstünlüğünden lâf açıp bizi kışkırtmak istiyorlardı.

Nihayet bir gün Rey (1) şehrine geldik. İmam Abdülazîm'i, Hazret-i Hüseyin'in zevcesi Bîbî Şehribân'ı ziyaret ettik. Şah'ın oğlu Muhammed Hudâbende Mirza (2) ve Kurçbaşı Sevindik Âğa ile görüşüm. Şah, evvelce oğlu İsmail Mirza'yı Kazvîn'den Horasan'a göndermiş. Horasan'da bulunan Hudâbende Mirza'yı da Kazvîn'e çağırılmış. Zira İsmail Mirza'nın Horasanda Şâh'ın hoşuna gitmeyen hareketleri zâhir olmuş. Bu işte görülen emirlerden biri de Şâh'ın emriyle Horasan'da katledilmiş. Ben Muhammed Hudâbende Mirza'yı, Horasan'da Herât'a hareket etmek üzereyken gördüm. Hakkımda çok lûtufkâr davrandı; Sultan Süleyman'a tazimlerini bildirdi ve bir miktar rencide olan hatırımı okşadı. Mirza ile görüşüğümün ertesi günü Rey'den hareket ettik. Horasan'da: hareketimizden bir buçuk ay geçmişti ki safer ayının son günü, Safevî devletimi taht şehri olan Kazvîn'e vardık.

İran Şahıyla beraber

Geldiğimiz, Şah Tahmasb'a (3) arz olundu. Şah, benim ve maiyetimden hiç kimsenin şehre girmesine müsaade etmedi.

Kazvîn civarında "Sebzegirân" demekle mâruf bir yere gönderdi. Vezîr-i âzam Masum Bey'in divan beyi Mahmud Bey'e, bize nezaret etmek vazifesi verildi. Şâh'ın eşik ağası geldi. Teker teker isimlerimizi, sıfatlarımızı, hattâ atlarımızın sayısını yazıp gitti. Şah, bu kadarla da kalmadı. Horasan'daki vekili olan Gökçe Halife ile muavini Mir Münşî'yi: "Bunları niçün mukaddema bana arzetmeden gönderdiniz?" deyü azletti. Bütün bu belâları fırsat bilen Ali Bey adında bir Safevî emîri, bana Yasavul Pîr-Ali'yi gönderip, bizi kurtarmak için rüşvet istedi. "Bu miktar zaman gurbet çeken kişilerde nakdiye olmaz!" diyerek geri gönderdim. Kur'an'dan bir âyet okuyup Cenâb-ı Hakk'ın inayetine sığındım.

Bu sırada Şah, üzerimde bulunan muhtelif hükümdarlara ait mektupları mütalâa etmiş. Hattâ yanımda taşıdığım kitaplara bakmış. Bizimle Horasan'dan gelen Şâh'ın hatunu ile Behrâm Mirza'nın hatunu da bizim için: "Mazlumlardır, cümlesinin yollarda ahvâline vâkif olduk" deyü şehadet etmişler. Ben de 6 kıt'alı bir murabba yazıp Şâh'a gönderdim. Şah, şiirimi okuyunca, vezîr-i âzami Masum Han'a: "Yarın sen davet edip ziyafet eyle, öbür gün biz ziyafet edelim ve müjde haberin ver; hangi yolu maksûd ediniyorsa gönderelim," demiş.

Filvaki ertesi gün serbest bırakıldık ve Masum Han'ın sarayına gittik. Mükellefi bir ziyafet ve ruhsat haberini verdi:

— İstanbul'a elçimiz gitmek üzeredir, dedi; eğer Azerbaycan, yani Tebriz ve Van yoluyla gitmek caiz olursa ankarîb gidilmek mukarrerdir. — Kış günleridir, dedim; ol yol takat getirmez. Bağdad. yolun ihsan edin! — Talebiniz Şâh'a

arz olunur, deyü cevap verdi.

Ertesi gün Şâh'ın huzuruna çıktım. Ziyafete alıkoymdu. Hayli konuştuk. Bilhassa şiir üzerinde mübahase ettik. Hilemiz ve hud'amız olmadığına, memleketimize gitmekten başka bir emel peşinde koşmadığımızı iyiden iyiye inandı. Bizi Horasan' dan Kazvîn'e yolladığı için azlettiği İbrahim Mirza'nın vekili Gökçe Halife ile Mîr Münşî'yi mansıplarına iade eyledi. Bana bir at ve iki hıl'at ve bir çadır ve birçok elbise ihsan etti. Levendlerimden ikisine ikişer hıl'at ve beş yoldaşıma da birer hıl'at verdi. Saâdetlû Pâdşâh-ı Alempenâh Hazretleri'ne nihayet derece ihlâs ve muhabbet arz zetti. Kemal mertebe sulha inkıyâd üzre olduğunu bildirmemi istedi.

Padişahların hazinesi silâhtır

Birkaç gün sonra Şah Tahmasb, beni bir ziyafete daha davet etti. Bu defa ki ziyafet saltanat çadırındaydı. Sırf ihtişamıyla aklınca gözlerimi kamaştırmak ve zenginlik derecesini Sultan Süleyman'a söylemem için tertip edilmişti. Filhakika her taraf en âlâ kumaşlarla döşenmişti. Yerlere altın iplikle işlenmiş halılar yayılmıştı. Ziyafette yanımda oturan Şâh'ın musahibi Hasan Bey: "Bütün bunlar bir küllî hazinedir" dedi. Ben:

— Padişahlarda hazine, altın ve gümüşle silâhtır; bu makuuleler hazine değildir! dedim. Mebhût olup cevaba kaadir olmadı.

Daha bir ay hareketime ruhsat verilmedi. Şah Tahmasb daha birkaç defa davet etti. Bir keresinde:

— Padişahınız Barak Han'a muavenet için Türkistan'a 300 zabıt göndermiş, deyip içini döktü. Ben hakıyr dahi:

— Onlar Barak Han'a size karşı muavenet için irsal olunmuş değildir. Şahım, dedim; eğer muavenet için irsal olunmuş olsalar 300 miktarı gönderilmez, ordu sevk edilirdi!

Zahiren sözüme inanmış göründü. Bir defasında mecliste Şâh'ın büyük ulemâsından Mir İbrahim vardı. Bu zat bana dedi ki:

— Ulemânızın bizi tekfir etmesine bâis nedir? — Peygamberimizin ashabına küfredilir diye işitiriz, deyü cevâb eyledim; muteber kitaplarda, ashaba küfredenin kâfir olduğu yazılıdır. — İmâm-ı âzam Ebû - Hanîfe'ye göre söylediğiniz gibidir. Ancak imam Şafî'ye göre ashaba küfreden kâfir olmaz, sadece günaha girer. — Diyelim ki İmam Şafî'ye göre ashaba küfretmek dinden çıkmak değildir. Fakat biz, Hazret-i Aişe'ye bile küfredildiğini duyarız. Hazret-i Aişe söylediğiniz gibi ahlâksız olsa, Hazret-i Peygamber onu hoş gördüğü için, doğrudan doğruya Peygamber'e küfredilmiş olur. Peygamber'e küfreden kavim de, açıkça dinden sapıtmıştır, mürteddir, Müslüman değildir, katilleri helâl, malları gazilere mubahtır. — Her kim Hazret-i Aişe'ye ahlâksızlık isnad etse, bizim katımızda dahi kâfirdir. Amma Aişe'ye mahabbetimiz yoktur. Zira Hazret-i Ali'ye muhalefet etmiştir!

En güzel şehir: İstanbul

Bu minval üzre hayli konuştuk. Şah da mükâlemeye karışıp:

— Cihanım, birçok yerine seyahat kıldın, dedi; gördüğün memleketlerde en çok hangi şehri beğendin?

Gezip seyreyledim her şehri gerçi bu dünyânın Nazirin görmedim hergiz Sitanbûl-û Kalâtâ'nın

beytiyle cevap verdim. Şah:

— İstanbul gerçekten güzel şehirmiş derler, dedi; Osmanlı memâlikinde beylerbeyilerin ve sancak beylerinin dirlikleri ne miktardır? — Her beylerbeyinin ve sancak beyinin dirliği, idare ettiği vilâyetin ehemmiyetine göredir. Mısır ve Budin ve Rumeli ve Anadolu ve Diyâr-ı Bekr ve Bağdad ve Yemen ve Cezayir beylerbeyilerinin dirlikleri çöktür. Bu beylerbeyilerin herbirinin hükmettiği leşker, bir devletin askeri miktarıncadır. Diğer beylerbeyilerin ve sancak beylerinin dirlikleri de, askerlerinin adedine göredir. Osmanlı devletinin diğer Müslüman devletlerden farkı şudur ki, leşkerin hepsi, padişahın askeridir. En büyük beylerbeyinin dahi şahsına mahsus bir tek askeri yoktur. Halbuki diğer Müslüman memleketlerde şehzadelerin ve emirlerin şahıslarına bağlı askerler, hattâ ordular vardır (4). Bir beylerbeyinin Saâdetlû Padişah'ın emr-i şeriflerinden zerre miktar ayrılmasına imkân ve ihtimal yoktur.

Bu sohbetten sonra Şâh'a:

Â'şık isen hûn-i gam yemekten ey dil lezzet al Â'rif isen câm-ı mey nuş? eyleyip bir halet al
 Bî-bakaadır mâl-i dünyâya gönül meyleyleme Kissa-î Kaarûn'u var gûf eyle andan ibret al
 Almağa can nakdini minnet mi eylersin bana Kıl tekellüm bir nefes benden anî bî-minnet al
 Ruhm edip ben nâ-tüvânâ girdi gamzen zahmına Ey tabîbim bari gel nakd-î hayatî ücret al
 Gezme Mecnun gibi dağlarda abes ey kûhken Aşk vadisinde sâkird ol bana bir san'at al
 Yâri görsem ölmeden kâr etdi hasret canıma Cehd edip ey haste-dil dest-i ecelden mühlet al
 Şübhe yok hubbû'l-vatan îmândandır Kâtibi Hâlini arz eyleyip Şâh-î keremden ruhsat al
 gazelimi okuyup izin istedim. Şah, gayet hazzedip hoş-hâl olup ruhsat verdi. Saâdetlü Padişah Hazretleri'nin Cenâb-ı Celâlet - meâbları'na kitabet yazdı. Kemal mertebe arz-ı ihlâs etti. Hayli muhabbetler gösterdi. Hasan Bey'le biraderi Nazar Bey'i bir miktar adamla yanıma koştı. Tekrar hıl'at verdi. Kazvîn'de mübarek makamlar da ziyaret edildi. Rebûlâhırın ilk günlerinde Kazvîn'den ayrıldık (5).

Sultaniye yakınlarında Ebher şehrine geldik. Burada Ahî Evrân'ın oğlu Pîr-Hasan'ın türbesini ziyaret ettik. Oradan Dergüzin'e ve andan Hemedân'a vardık. Burada Aynülkuzât-ı Hemedânî'yi, Pîr Ebu'lAlâyı, Hazret-i Peygamber'in sancakdârını ziyaret edip ruhlarına fatihalar okuduk. Sâdâbâd'a geldik. Burada Safevîler'in serhad beylerinden Peykoğlu Hasan Bey'le görüştüm. Beni bir ziyafete davet etti. Nihâvend şehrine gelerek Lûristan'a ayak bastık. Bîsütûn dağına vardık. Burada imam Kasım'ı ziyaret ettik. Oradan "Veyselkarânî" denen kasabaya ulaştık. Kasr-ı Şîrîn yoluyla Kürdistan vilâyetine eristik. Kal'a-i Zencîr'e vardığımızda hava gayet muhalifti. Halk, "hümâ" denen kuşun görüldüğünü iddia ediyor, kimi bunun uğurundan, kimi uğursuzluğundan bahsediyordu. Bu kuş hakkında türlü türlü şeyler anlatıyorlardı.

Burada maiyetime tayin olunan Nazar Bey'e ruhsat verdim, gitti. Ertesi sabah güneş doğarken hareket ettik. "Dokuz ölüm" dedikleri nehirden geçtik. Şehribân yoluyla Bağdad'a yaklaştık. Bağdad'da beylerbeyi Hızır Paşa ile görüştüm. Bu kadar sergüzeştten sonra Osmanlı memleketlerine ayak bastığım için beni tebrik etti ve envai riâyetler gösterdi.

Bakıyye-i Ahvali beyan eder

Cemâziyelevvelin ilk günlerinde (6) Bağdad'dan ayrıldık. Dicle'yi sallarla geçtik, Hindistan yolculuğumun başında Bağdad'a uğrarken ziyaret ettiğim din ve tarihi makamları tekrar gördüm. Tekrît yoluyla Musul'a geldim. Cizre'den Nusaybin'e vasıl oldum. Mardin'e uğrayıp Diyâr-ı Bekr'in merkezi Amid şehrine ulaştım. Beylerbeyi İskender Paşa'yla görüştüm. Vâkı' olan sergüzeştimi hayretle dinleyip taaccüb etti:

— Size olan hâdise kimseye olmamıştır, dedi; sizin gördüğünüz memleketleri ve acayıplikleri, kimse düşünce bile görmemiştir.

Gezdiğim ülkelerin hükümdarları ve askerî kuvvetleri hakkında malumat rica etti. Ne anlatsam daha fazla tafsilât istiyordu. Sonunda:

— Anlaşılır ki, dedi; rûy-i zeminde ne Osmanlı devletine muadil bir devlet, ne Pâdşâh-ı Alempenâh Hazretleri'ne adil olur bir padişah vardır!

Pâdşâh-î Rûm'a nisbet şâh olanlar Hak budur Bir kişi belkî hababdâ pâdşâh olmağdürür
 beytimi okuyarak cevap verdim. Osmanlı askeri hakkında da:

Mağrib-û Maşrik'da Rûm'un leşkerî meşhurdur Kande azm eyleser onlar daima mansûndur

beytini söyledim. Hemen Cenâb-ı Hak, Kıyâmet gününe kadar devletimizi mâmur ve askerimizi mansûr-u muzaffer eylesin! Âdâsı mahkûr ve zâr-ü hakıyr-übî-mıkdâr ola! Âmîn, bi-hürmeti Seyyidi'l-Mürselîn!

İskender Paşa, benim öldüğüm haberinin bütün Osmanlı ülkelerinde yayıldığını da bildirdi. Hattâ Mısır kapdanlığına Rodos sancağı beyi Kurdoğlu'nu tayin etmişler, İskender Paşa'ya son yazdığım şu muhammes'i okuyarak sohbe son verdim:

Rağbet eder mi âşık olanlar bu haneye Sayd olma dama ey gönül aldanma daneye Sahm-î kaza bilirsin erişir nişaneye Çekmek belâ vü mihneti â'lemde yâ neye Gördün zamane uymadı uy sen zamaneye

Baş eğme dehre izzet için olma mübtezel Elvermeze zamane sakın eyleme cedel Pendim kabul eyle benim sözüm esle gel Bir kişiye nasîb gelir bûdürür mesel Gördün zamane uymadı uy sen zamaneye

Ney gibi inlesen n'ola her dem edip figan Kaanûn edindi kaddini çeng etmeyi cihan Güç eylemi usûle gözet dâiren hemân Gördün senin teranene raks eylemez zaman Gördün zamane uymadı uy sen zamaneye

Dünyâ senin imiş turalım n'eylesen gerek Â'kıl odur ki yok yere hare etmiye emek Sanma muradın üzre döner dâima felek Gûş et nasihatim hele benden sana demek Gördün zamane uymadı uy sen zamaneye

Yazmış ne kim mukarrer ise levha çün kalem Elbette başa gelse gerek yazılan rakam Şad olma izzet île fena gelse çekme gam Ey Kâtibi cihanda nedir çektiğin elem Gördün zamane uymadı, uy sen zamaneye

Gucarât'ı Osmanlı devletine ilhak etmek arzusu hatırımdan asla çıkmıyor, Lâmiî'nin şu kıt'asını kendi kendime tekrarlıyordum:

Senin gitmez başından bu havalar Dimağın cümle toprak dolmayınca Bu sergerdanlığın pâyânı yokdur Vücûdun serteser hâk olmayınca

Sultan Süleyman Han'ın huzurunda

Amid'den Ergani'ye geldim. Zülkifl Nebî'nin makamını ziyaret ettim. Harput yoluyla Malatya'ya vardım. Seydî - Gazi'nin makamına yüz sürdüm. Sivas'a geldim Beylerbeyi Âli Paşa ile görüştüm. Abdülvehhab Gazi'nin makamını gezdim. Türbedarı olan Ali Baba ile sohbet ettim, duasını aldım. Hacıbektaş kasabasına vardım Hacı Bektaş Velî ve Balım Sultan'ın türbelerini ziyaret ettim. Kırşehir'de Ahî Evrân ve Aşık Paşa'nın makamlarında fatiha okudum. Kızılırmak'ı Çâşnigîr Köprüsü'nden geçtim. Ankara'ya vasil oldum Hacı Bayram Veli'yi ziyaret ettim. Anadolu Beylerbeyisi Cenabi Paşa buradaydı Onunla da görüştüm. Beypazarı yoluyla Bolu'ya ve oradan Mudurnu'ya geldim Göynük'te Şeyh Akşemseddin Hazretlerini ziyaret ettim. Taraklı Yenicesi'nden Geyve'ye burada bir köprüden Sakarya'ya geçtim. Ağaçdenizi ve Sapanca yoluyla İzmit'e vasil oldum. Burada, Hindistan'dan beri ilk defa deniz görüp şad oldum. Nebî Hâce'yi ziyaret ettim.

Üsküdar'a gelip Boğaz'ı geçtim. Pây-i Taht-ı Cihan olan Mahrûsa-i İstanbul'a vardım. Selâmetle seyahatimi tamamladığım için Cenâb-ı Hakk'a şükürler ettim. Mihnetler, elemeler ve maceralar son bulmuştu. 964 recebinin başlarında (7) Galata'daki konağıma indim. Padişah Hazretleri'nin Edirne'de olduklarını haber aldım. Hemen ertesi günü hareket ettim. Edirne'ye geldim. Sultan Süleyman Han Hazretleri, geldiğimi öğrenir öğrenmez beni huzûr-ı saadetlerine kabul buyurdular. Mübarek ellerini öptüm. Artık Çağatay Türkçesi'ne iyiden iyiye alıştığım için hemen o lehçede 5 beyitli bir gazel söyledim.

Saâdetlü Pâdşâh-ı Alempenâh Hazretleri'nin inayetlerine ve ihsanlarına mazhar oldum. Vezirlerle de teker teker görüştüm. Ve hepsinin iltifatlarıyla sevindim. Bilhassa Vezîr-i âzam Rüstem Paşa Hazretleri çok lütfettiler. Çektiğim meşakkate binaen günde 80 akça (8) maaş ihsan olundu. Benimle bunca cefa çeken zabitlerimin maaşlarına günde 8'er akça zam yapıldı. Sair levendlerime günde 6'şar akça terakki verildi. Hepimizin 4 yıllık güzeşte maaşlarımız def'aten ödendi.

Receb ayının son günlerinde Sultan Süleyman Han Hazretleri, saadetle Edirne'den İstanbul'u teşrif buyurdular.

Yâ İlâhi cümlemizi eyledin dünyâda şâd Âhîret'de dâhi eyle rahmetinle ber-murâd

beytini söyleyerek İstanbul'a geldim.

Bu kıssadan ashâb-ı ibrete ve erbâb-ı hıbrete hisse oldur ki, kişi olmaz havalara ve uzun sevdalara yeltenmeyip "el-kanâ'atü kenzi lâ-yefnâ" (9) mefhûmu ile â'mil olup sükûn üzre ola. İttifak takdîr-i Rabbanî ve hükm-i bî-tagayyür-i Sübhânî birle, diyâr-ı gurbete düşüp vatandan dür ve meskenden mehcûr olup deryây-ı meşakkatte zâr-ü hayran ve girdâb-ı belâda bî-hân mân olup vâdî-i mihnetde sergerdân ve bevâdî-i gurbetde nâlân-u giryân iken "hubbü'l-vatan mine'l-îmân" (10) muktezâsınca ârzûy-i vatan edip kendü diyarına azm-ü Pâdşâh-ı İslâm'ın nî'meti

hakkın bilip âstâne-i sa'âdetine yüz sürmeye kasd-ü cezm eylese, bilâcerem ol kimsene yanında kalmayıp, maksûdu Hak - Sübhânehu ve Ta'alâ katında hâsıl ve az müddetde pek çok makaasısına vâsıl olup, dünyâ vü âhret'de yüz aklılıkların tahsil edip beyne'n-nâs makbul ve memdûh vü ebvâb-ı makaasıdı meftûh olmak mukarrerdir (11). Bu kitaba, Galata beldesinde 964 senesi şehr-i şâbânü'l-muazzamının ilk günlerinde (12) başlandı ve 965 saferi ortalarında (13) tamamlandı.

Notlar

1. Şimdi Tahran'ın bir banliyösüdür.
2. 1577-87 arasında Safeviler'den 4. İran şahı olarak saltanat sürmüştür. Büyük Şah Abbas'ın babasıdır.
3. Bu sırada Kanunî'den sonra dünyanın en kudretli hükümdarıdır.
4. Seydî - Ali Reis, diğer Müslüman devletlerin feodal bünyesiyle Osmanlı devletinin merkezîyetçiliğini mukayese ederek, Osmanlı sisteminin üstünlüğünün en mühim noktalarından birine parmak basmaktadır.
5. 1557 Şubatı ortaları
6. 1557 Martı ortaları
7. 1557 Mayısının ilk günleri
8. Bugünkü (1966) satın alma gücü aşağı yukarı 960 TL kadardır.
9. "Kanaat, tükenmez bir hazinedir".
10. "Vatan sevgisi, imandan gelir" (yani imanı olmayanlarda vatan sevgin bulunmaz).
11. Son paragrafı, amiralin nesir üslûbundan örnek verilmek için alındı.
12. 1557 Haziranının ilk günleri
13. 7 Aralık 1557 Seydi - Ali Reis'in bu eserini 6 ayda kaleme aldığı anlaşılır.

Madde Kaynakları ve Emeği Geçenler

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 1 *Kaynak:* <http://tr.wikisource.org/w/index.php?oldid=41814> *Katkıda bulunanlar:* Osmanlı98

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 2 *Kaynak:* <http://tr.wikisource.org/w/index.php?oldid=41816> *Katkıda bulunanlar:* Osmanlı98

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 3 *Kaynak:* <http://tr.wikisource.org/w/index.php?oldid=41818> *Katkıda bulunanlar:* Osmanlı98

Mir'at-ül Memalik/Bölüm 4 *Kaynak:* <http://tr.wikisource.org/w/index.php?oldid=41820> *Katkıda bulunanlar:* Osmanlı98

Lisans

Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported
<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>
